

Ganita mare

25^e jaargang nummer 2 - 2018

Uitgave van de Historische Kring Gente

Ganita mare

Inhoud 2018-2

- 2 Allerlei
- 3 Jaarprogramma 2018
- 4 Huis van schilder Van de Sande
- 5-11 Buitensporige declaraties
- 12 Verslag Lezing winkeltjes en Open Dag
- 13 Koninklijke onderscheiding Riet Berends
- 14-17 Kwartierstaat Kersenkoningin 2017
- 18-22 Het stadsrecht in zijn nadagen
- 23-26 Brood op de plank (deel 2)
- 27-28 Boekbespreking leven Jacques Metzner
- 29 Ouwe reclames (dialect)
- 30-31 Welkom leden, aanwinsten en overleden
- 32 Colofon

Foto voorpagina

Kersenkoningin en hofdames 2017. Zie ook de kwartierstaat binnenin.

Oproep filmpjes

Graag willen wij meer oude filmpjes in ons archief om uit te putten voor een filmavond. Vooral filmpjes van algemene gebeurtenissen en van behoorlijke kwaliteit. De opnamen van het 750-jarig bestaan Gendt als stad uit 1993 die wij hebben, zijn bijvoorbeeld zodanig dat die alleen op een klein scherm nog het aanzien waard zijn. **Heeft u misschien nog een film daarvan en beelden van de middeleeuwse maaltijd?** 8 en 16 mm films kunnen trouwens gedigitaliseerd worden.

Kersenfeest

Met het Kersenfeest op 23 en 24 juni hebben we weer een fototentoonstelling in de Leemhof. Dit keer tonen wij een selectie van foto's uit alle jaren van ons bestaan als kring. Wij vieren dit jaar namelijk ons 35-jarig jubileum.

De opening- en sluitingstijden van onze tentoonstelling tijdens het Kersenfeest zijn grotendeels gelijk met de braderie. Zaterdag 24 juni vanaf 13.00 uur tot 19.00 uur, met wellicht rond 14.00 uur een bezoek van de Kersenkoningin en haar hofdames en zondag 25 juni van 12.00 uur tot 18.00 uur.

Open Monumentendag

Het is weliswaar nu nog vroeg, maar ook Open Monumentendag nadert voor u een nieuwe Ganita mare hebt ontvangen. Dit jaar is het thema van de Open Monumentendagen Europa. Dat leek ons wel wat voor Museum Niemandland, het oorlogsmuseum naast ons kringgebouw. En ja, het museum is zowel zaterdag 8 september als zondag 9 september van 11.00 tot 17.00 uur open voor alle belangstellenden en er zijn deskundige mensen aanwezig die van alles over de voorwerpen en de Tweede Wereldoorlog in Gendt en omstreken (en zelfs Europa) kunnen vertellen.

Voor wie het nog niet weet: Museum Niemandland is van de beperkte ruimte in onze kelder overgegaan naar lokalen van de voormalige peuterschool naast ons. Er is nu veel meer te zien, want de tentoonstelling kon daardoor uitgebreid worden en de lokale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog is in thema's onderverdeeld, zoals begin, Duitse overheersing, evacuatie, Geallieerden, wederopbouw etc. etc. Binnenkort wordt er ook een link gelegd naar de latere missies van Nederlandse militairen zoals Joegoslavië, Irak, Afghanistan etc.

Privacy

De privacywetgeving is veranderd. Zo moeten wij kijken hoe we gaan omgaan met de publicatie van foto's. Een voorname reden waarom ons blad bestaat is dat mensen het leuk vinden om de oude foto's te bekijken om te zien of ze nog wat of iemand herkennen. Daar zal wel geen probleem van komen.

Maar we plaatsen ter verlevendiging van het verslag van lezingen of excursies meestal ook een foto van de deelnemers. Wij kunnen moeilijk ze onherkenbaar maken of een balkje voor de ogen doen. Mocht u echt bezwaar hebben om op zo'n foto te komen, geef het dan bij die gelegenheid aan ons door.

U krijgt regelmatig van ons een nieuwsbrief. Het was op zich geen probleem om ons dan even te mailen dat u daar geen prijs op stelt, dan werd u uitgeschreven. Nu staat er voortaan (als het goed is) een link onder via welke u zich kunt afmelden. Maar als u dat doet, mist u wel de meest actuele informatie!

Jaarprogramma 2018

Herkansing

Wij zijn natuurlijk altijd blij als ons programma veel deelnemers trekt. Maar dit keer was de keerzijde van de medaille dat twee items veel meer mensen trokken dan we tevoren hadden ingeschat. Bij de lezing over de verdwenen winkeltjes en cafés van Henk Klaassen en de filmavond met de nieuwe, oude film Ien Gendt puilden de zaal uit. Zo moesten wij beide keren mensen al voor het begin wegsturen, omdat er geen plek meer was en het qua veiligheid onverantwoord werd.

Wij vinden dat heel vervelend en spijtig, dat moet echt gezegd worden.

Voor hen die onverrichter zake weer naar huis moesten, komt er een herhaling. Nog dit jaar houden we dezelfde filmavond, maar nu in de grote zaal van Providentia. Dan hebben we toch plaats genoeg. Verder houdt Henk Klaassen in 2019 nogmaals zijn lezing over de verdwenen panden, waar iedereen — die er de vorige keer bij was — erg van genoten heeft.

Kon u er de vorige keer niet bij zijn of had u een plekje waar u bijna niks zag of kon horen, probeer het nu. Wij hebben iets goed te maken.

Dus let op de volgende Ganita mare! Daar staan

Henk Klaassen krijgt na afloop van de lezing een presentje overhandigd door voorzitter Willem Rasing.

de data, plaats en tijden in en ook nog wat er in het komend seizoen 2018-2019 verder op het programma gaat staan.

De spiegelzaal in Providentia was overvol tijdens de filmavond.

Huis van schilder Van der Sande

Hij was schilder/ behanger.

Wij kwamen daarna in het bezit van een foto van hetzelfde huis en wel nadat Van der Sande het al verlaten had. Doordat de foto in de winter is gemaakt, is hierop meer van het huis te zien en zie je ook een wit tuinhek aan de voorkant. De foto stamt uit de tijd toen het werd bewoond door H. Aaldering en zijn vrouw Alberdina Doeleman met hun drie kin-

In de vorige Ganita mare stond deze foto van het huis van de schilder Van der Sande. Wij vroegen ons af of het wel een Gendts huis was. Het huis blijkt inderdaad op de hoek van Vleumingen/Nijmeegsestraat gestaan te hebben. Van 1910 tot 1918 heeft Albertus Leonardus van der Sande hier gewoond met zijn vrouw Cathrina Maria Bierman en hun vijf kinderen.

deren.

Wij vermoeden dat het pand in de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd is en daarna gesloopt, want niemand kan zich herinneren dat het er na de oorlog nog stond.

Buitensporige declaraties

Reputatieschade

De Gendtse burgemeester Maas Geesteranus (burgemeester van 1893-1916) maakte zich, heel begrijpelijk, nogal druk over het respect en prestige dat zijn ambtenaren bij de bevolking genoten en in het bijzonder over het gebrek eraan. Als die

**GODERT WILLEM
MAAS GEESTERANUS**
1862 - 1916

ambtenaren zoals de agenten wegens hun drankgebruik in opspraak kwamen, was hij onverbiddelijk. Na korte of lange tijd was ontslag het resultaat ondanks hun aantal dienstjaren. Dat was bijvoorbeeld het geval bij veldwachter Westenend, zoals in de vorige Ganita mare te lezen was.

Je kunt veel van Maas zeggen, zoals dat hij bestuurlijk af en toe niet goed op de hoogte was van wetten en regels, maar van drankmisbruik is hij nooit beticht. Toch kreeg ook zijn eigen reputatie te lijden en dat gebeurde meestal door toedoen van gemeenteraadslid Van Eck.

Laster en smaad

Er zullen natuurlijk al van het begin af aan conflicten tussen Maas en Van Eck zijn geweest,

want Van Eck was een lastig gemeenteraadslid die het vaak niet eens was met de genomen besluiten. Bovendien was hij regelmatig dronken en gaf dan overlast. Hij was echter door de bevolking gekozen, dus de burgemeester kon niet van hem af.

De eerste smet op het blazoen van de burgemeester ontstond toen er begin 1898 een tekort in de gemeentekas ontdekt werd. Van Eck beschuldigde de burgemeester in de kroeg ervan dat hij f 5,- van het totale tekort van f 166,67 achtergehouden en in eigen zak gestoken had. De gemeentesecretaris/brievengaarder Corman was als beheerder van de kas natuurlijk verantwoordelijk voor het kastekort en hij werd daarvoor door de rechter dan ook tot gevangenisstraf veroordeeld. Omdat de oudste dochter van Corman heel ziek was trachtte Corman nog uitstel te krijgen, maar daar trapte de burgemeester niet in. Hij liet haar door de dokter onderzoeken en die vond het geen reden om Corman uitstel te verlenen. Exit Corman. De nieuwe gemeentesecretaris werd J.W. van der Meulen, de latere burgemeester.

Voor Van Eck had het belasteren van de burgemeester ook consequenties. Hij werd wegens smaad tot vijf dagen gevangenis veroordeeld. De rechter vond dat als hij reden had gehad de burgemeester te verdenken, hij dat bij de burgemeester of in de gemeenteraad aan de orde had moeten stellen en niet in het café. Uit alle aangedragen feiten bleek overigens dat de burgemeester niks ermee te maken had gehad, omdat de veldwachter de betreffende f 5,- afgedragen en voor Corman op tafel had gelegd. Dat laat onverlet dat het toezicht op de gemeentelijke administratie — door B&W — in 1898 en voorgaande jaren nogal te wensen overliet. De burgemeester was dus voor de rechtbank in ere hersteld, maar zijn reputatie zal toch een deukje hebben opgelopen.

Meer onrust

Begin 1899 werd Maas Geesteranus herbenoemd en de benoeming werd gevierd met saluutschoten en een serenade door de harmonie, waarvan hij als hobby dirigent en violist was. Maas voelde zich 'gedrongen' in een advertentie in De Betuwe 'zijnre oprechten dank' daarover uit te spreken.

Na dit feestelijke begin ontstond er in dat jaar nogal wat commotie over de aanbesteding van het nieuwe gemeentehuis. De plaatselijke aannemer (tevens caféhouder) Mathijssen leek daarbij bevoorrecht te worden. Ondanks de tegenwerking van Van Eck die had geageerd tegen nieuwbouw en de kosten ervan en het aanstellen van Mathijssen als opzichter was eind 1899 het nieuwe, door hem gebouwde raadhuis een feit.

Helemaal links het nieuwe raadhuis aan de Markt, in het midden de Waterstaatskerk en rechts De Kroon.

Intussen had in 1899 ook de behandeling van de jaarrekening van 1898 plaatsgevonden. De commissie die de jaarrekening moest beoordelen, waaronder Van Eck, had tal van aanmerkingen over waar de gemeente geld had laten liggen en waar juist teveel aan uitgegeven was. Een daarvan was nogal persoonlijk en ging over het huurrijtuig van de burgemeester. Van Eck vroeg zich namelijk af of in de gedeclareerde *f* 9,50 voor zijn rijtuig ook de vijf uur wachttijd van koetsier Matthijssen en de gebruikte consumpties in het bierhuis zaten. De jaarrekening werd door de gemeenteraad niet goedgekeurd, maar Maas besloot desondanks deze toch ter goedkeuring naar Gedeputeerde Staten te sturen. Dan had hij een goede aan Van Eck. Die stuurde zelf op 25 september 1899 een rekest aan Gedeputeerde Staten (ook in De Betuwe gepubliceerd), waarin hij een aantal punten opvoerde die volgens hem in de jaarrekening onterecht waren. Daarop kwamen van Gedeputeerde Staten enkele opmerkingen erover terug. Met het antwoord van B&W daarop ging de raad wel akkoord en stelde dus de jaarrekening vast. Ook Gedeputeerde Staten was daarna tevreden.

Buitensporige declaraties

Maar de grootste knauw liep de reputatie van de burgemeester toch wel op in 1900. In dat jaar ontstond veel commotie over een aantal declaraties van goederen die na een besmettelijke ziekte verbrand waren, waaronder een declaratie van hemzelf.

Begin 1900 waren er in Gendt een zevental gevallen van difterie (ernstige keelontsteking ofwel kroep) voorgekomen. Nu waren besmettelijke ziekten in die tijd heel gevaarlijk. Als de zieke in het gunstige geval hersteld of in het ongunstigste geval overleden was, dan moest alles waarmee de zieke in aanraking was geweest zo mogelijk ontsmet en anders verbrand worden. Politieagenten

waren altijd daarbij aanwezig om te controleren of de betreffende goederen, die voor vergoeding gedeclareerd werden, inderdaad vernietigd werden en om te helpen ontsmetten. Toen over een paar van de declaraties van begin 1900 een hoop gedoe ontstond, verklaarde Maas dat ze zo hoog waren, omdat het om goederen van gegoede mensen ging en dat dokter Richard Hol de desinfectie strenger toepaste dan zijn voorganger Jan Bom en (te)veel objecten voor vernietiging aanwees. Bij Hol had de burgemeester, als hij er enig verstand van had, daarom soms al een aantal declaraties naar beneden bijgesteld, omdat hij ze te hoog achtte. Aan de andere kant moest de eigenaar van de vergoeding weer een nieuwe aanschaf kunnen doen, dus een dagwaarde was niet voldoende.

Eerdere declaraties

Voor ons even ter vergelijking een eerdere declaratie van een minder gegoed gezin: op 1 augustus 1895 was bij het dochttertje van Geert Groen, de rijksveldwachter, difterie geconstateerd waarvan ze gelukkig herstelde. Na afloop kwamen dokter Bom jr. en J. van Vosselen, de gemeentebode, beiden volgens Maas billijke taxateurs, de ontsmetters en als getuigen agent Westenend en de burgemeester naar de woning. Toen werd onteigend voor *f* 43,50. In het jaar daarop werd dokter Bom eervol ontslagen en als gemeente arts opge-

Elisabeth Maas Geesteranus-Repelius, de vrouw van de burgemeester.

volgd door dokter Richard Hol.

In juli 1898 werd het hoofd van de school, Makaay, getroffen door difterie en werd de schade daarvan door wethouder G. Lenderink geschat op f 180,45. In september was het weer raak bij Makaay thuis, weer difterie en werd ter waarde van f 71,75 verbrand en voor f 16,- ontsmet. Dit is als voorbeeld van een declaratie van een zgn. gegoed huishouden.

De zieken in 1900

In begin 1900 waren beide onderwijzers van de lagere school, zijnde Jacobs en Kwanten, de vrouw van burgemeester Maas Geesteranus en wethouder Rogmann ziek geworden. Later dat jaar trof dezelfde ziekte, difterie, de gemeentebode Van Vosselen, de aannemer A. Mathijssen en een kindje van W. Milder.

De onderwijzers waren allebei al even niet lekker en toen ze uitvielen, moesten beide klassen naar huis en werden de lokalen ontsmet met carbol, creoline en sublimaat. De ziekte bleek van korte

duur of ze waren bijzonder plichtsgetrouw, want na het weekeinde werd het werk al hervat. De onderwijzers waren allebei vrijgezel; Jacobs was in de kost bij bakker Hendriks in Hulhuizen en Kwanten bij schilder Nijs.

Mevr. Maas Geesteranus had een wat langer ziekbed, zoals eigenlijk gebruikelijk bij difterie. In het begin was Maas vooral bang dat zijn enig kind het ook zou krijgen, maar later zal hij slape-loze nachten gehad hebben over de afwikkeling van een aantal declaraties vanwege de onteigening en verbranding van de besmette goederen. Helaas zijn de declaraties zelf niet meer in de geraadpleegde archieven te vinden, maar wel de bedragen en enkele omschrijvingen.

Hoge declaraties

De declaratie van wethouder Rogmann was weliswaar hoog, f 902,05, maar die bleek na korte tijd al uitgekeerd te worden. De overige, voor een totaal bedrag van f 3.500,- werden echter niet zonder slag of stoot toegekend. In Gendt werd schamper gezegd: 'Als men in het veen is, ziet men op geen turfje', waarmee

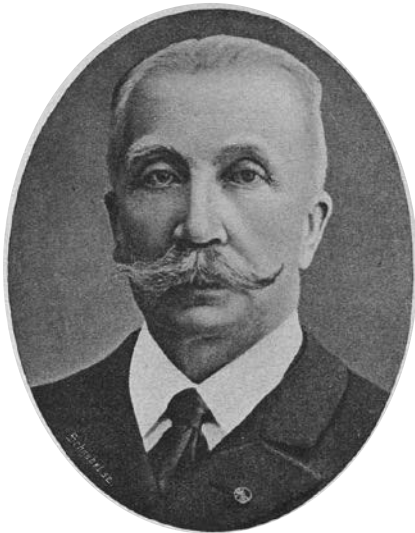
men wilde aangeven dat de hoge heren het voor zichzelf goed voor elkaar hadden.

De declaraties voor A.J. van Vosselen, W. Milder en A. Mathijssen veroorzaakten niet zoveel problemen als de drie hoogste van de onderwijzers en de burgemeester. Van de inspecteur van Geneeskundig Toezicht voor Gelderland en Utrecht tot de Commissaris van de Koningin tot het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd daar een probleem van gemaakt. Men vond het gek dat bij de onderwijzers declaraties waren ingediend voor f 1048,- en voor f 806,-. Wat moest ongehuwd onderwijzer Kwanten met een jaarsalaris van f 600,- met 15 hoeden, waaronder 3 dames- en 2 zijden herenhoeden, kinder- en dameskleding en een omslagdoek van f 60,-, die nu voor vervanging op f 80,-

Functie	Naam	Declaratie
Wethouder	Th.G. Rogmann	f 902,05
Gemeentebode	A.J. van Vosselen	f 371,-
Kind van arbeider	W.E. Milder	f 128,-
Timmerman/aannemer/hotelhouder	Mathijssen	f 239,-
Onderwijzer inwonend bij Kersten	H. Jacobs	f 806,-
Onderwijzer inwonend bij Nijs	F.B.W. Kwanten	f 1048,-
Burgemeestersvrouw	E. Maas Geesteranus	f 1015,-

NOTA VAN AANMERKINGEN.			
NUMMER der DECLARATIE.	BELANGHEBBENDEN.	BEDRAG.	AANMERKINGEN.
Art. 74/408 " 74/410	Burgemeester van Gendt	f 806 45 1015 05	Ommeits kanmer behang een deel van het huis of verhoort vermaakt, kan daar voor geen vergoeding worden verwacht. De declaratie, zijn dus respectievelijk te vermenigvuldigen met de daarvoor in rekening gebrachte bedragen van f 25,- en f 12 40. Ten aanzien van de aanzienlijk hoge taxatiekosten in rekening gebracht bij declaratie n. 74/408, is beslechting noodig. De verklaring van taxatie is f 1,- te hoog opgesteld en draagt op f 1,- te veel in rekening gebracht. Verbeterring wordt verwacht. Omslagdoek behoorlijk te waarmerken.
74/409	idem	1048 40	

De aanmerkingen over de 'behangsels' en taxatie.

Mollerus van Westkerke, de Commissaris van de Koningin.

was getaxeerd? Het gerucht ging zelfs dat de burgemeester daarna met zo'n hoed was gezien. Waarom declareerde de burgemeester zelf in zijn declaratie van f 1015,— een aantal korsetten, jachtvesten, japonnen en acht paraplu's?

De Commissaris van de Koningin vond het bovendien onterecht dat er bij twee declaraties 'behangsels' gedeclareerd waren en vond verder de vergoeding van de taxateur bij Maas Geesteranus te hoog. Uitkering werd uitgesteld.

Intussen waren ook rijksveldwachter Geert Groen en wethouder Lenderink bij de Inspecteur voor Geneeskundig Toezicht, dr. Post, op het matje geroepen om de declaraties toe te lichten. Zij waren getuigen bij de ontsmetting geweest. Groen zei daarbij de taxaties zeer hoog te vinden, maar de nodige kennis omtrent de waarde te missen. Hij schatte o.a. een tenen mand van bakker Hendriks, waarvoor die naar zeggen elf gulden betaald had, op f 1,50. Dat zei achteraf volgens Maas al genoeg. Hij moest constateren dat de voorzichtige rijksveldwachter door toe te geven dat hij de taxaties zeer hoog vond, zich zeer onvoorzichtig had uitgelaten.

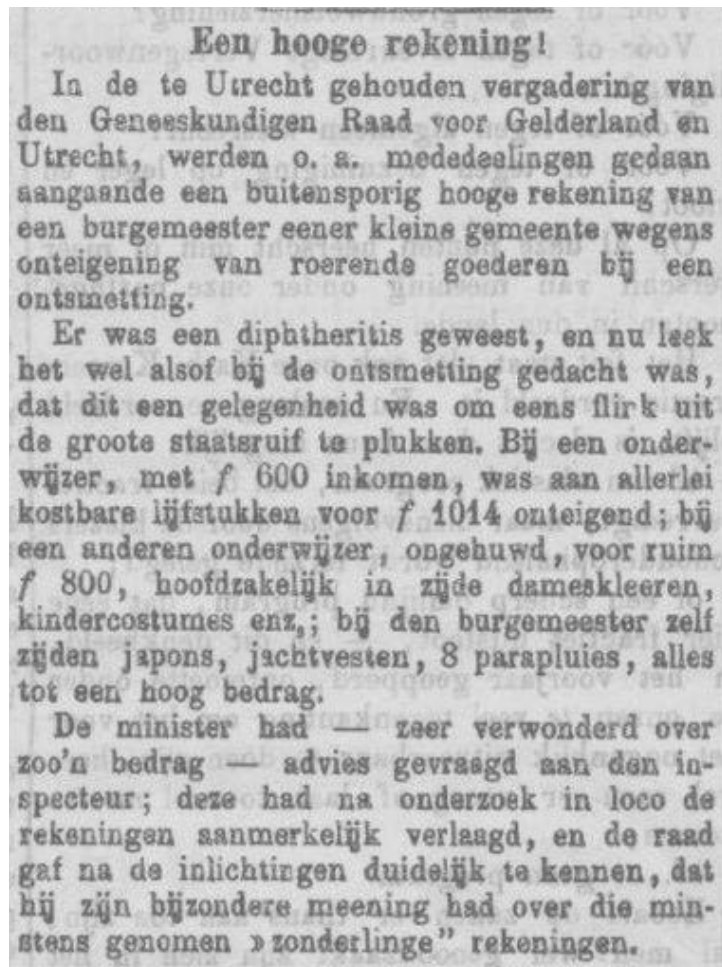
Groen was nog meer te verwijten. Hij had na genoemd bezoek nogal loslippig aan de knecht van schilder Nijs doorgebriefd dat Nijs maar de helft van de schade vergoed zou krijgen.

Maas zag zich steeds genoodzaakt de declaraties te verklaren, schriftelijk en persoonlijk. Hij dacht met een bezoekje aan dr. Post in Arnhem de kwestie op te lossen, maar die had geen tijd voor hem en wist hem af te schepen met de woorden dat hij niet twijfelde aan de eerlijkheid der declaratie. Hij moest alles nog maar

eens schriftelijk verantwoorden. Je proeft hieruit de paniek van Maas, dat hij zich zonder afspraak bij de inspecteur meldde en hoe deze hem met een kluitje in het riet stuurde.

Maas verstrekke aan dr. Post de gevraagde toelichting begin november, maar uitbetaling bleef uit.

Na enige weken berichtte de Commissaris der Koningin aan Maas dat hij van Binnenlandse Zaken een brief had ontvangen dat de declaraties heel hoog waren en dat Maas ze verder moest toelichten en met bijlagen terugsturen om voor vergoeding in aanmerking te komen. Dr. Post had intussen de Commissaris der Koningin ervan in kennis gesteld dat er eigenlijk taxateurs van buiten de gemeente bij een ziektegeval ingeschakeld moesten worden, omdat er menigmaal sprake was van vriendjespolitiek en men mensen voor zich wilde winnen door uitzicht op een hoge vergoeding bij onteigening. Ook het Ministerie van Binnenlandse Zaken liet zich niet onbetuigd; het adviseerde de Geneeskundige Raad om over de declaraties advies in te winnen bij een rechtsgeleerd lid van hun instituut. Deze berichtte daarop dat het wettelijk moeilijk was om vergoeding te weigeren omdat het aan de goede trouw van de burgemeester en de

Zelfs een landelijke krant, De Maasbode, schreef erover op 7 december 1900.

**NOTULEN van de Openbare Vergadering
van den Geneeskundigen Raad voor
Gelderland en Utrecht, gehouden te
Utrecht, den 1sten December 1900.**

Dit verscheen in de Arnhemsche Courant van 19 december 1900.

geneeskundige was overgelaten. Maar volgens het voorstel van dr. Post en 'op grond van het tastbaar overdrevene en onmogelijk ware der gedane declaratie' adviseerde hij toch algehele vergoeding te weigeren. Als de kantonrechter ingeschakeld werd, dan moest de juistheid van de declaraties maar aangetoond worden, hetgeen naar zijn meening onmogelijk was. Ook andere juristen bogen zich erover. Ze voelden wel voor strafvervolgung, maar twijfelden aan de wettelijke grondslag, omdat de burgemeester de bevoegdheid had. Ze zagen als enige mogelijkheid de burgemeester niet meer te herbenoemen en een nieuwe wettelijke regeling te maken. Intussen berichtte Maas aan de Commissaris dat hij voor de toelichting nog een paar dagen uitstel wilde wegens drukke werkzaamheden en dat het een te omvangrijke zaak was voor een kort antwoord. De Commissaris schreef op deze ingekomen brief met potlood: *stellig wel; als het maar afdoende is. Onder die veelheid van woorden schuilt veelal armoede aan gronden.* Dit toont wel aan dat de Commissaris ook geen hoge pet van Maas op had.

Landelijke ophef

Intussen kwam de kwestie van de enorme declaraties door een verslag van de decemberbijeenkomst van de Geneeskundige Raad al gauw zowel regionaal als landelijk in het nieuws. Op 3 december had de Arnhemsche Courant het al over fraude en op 6 december publiceerde de Prov. Geldersche en Nijmeegsche Courant een vergelijkbaar stuk als in de landelijke De Maasbode, zoals hiernaast is afgebeeld. Gendt werd niet met name genoemd, maar 'in een kleine gemeente'. Het verslag van de Raad voor Geneeskundig Toezicht kwam wat later uitgebreid in de Arnhemsche Courant aan de orde.

Maas stuurde op 13 december een zeer uitgebreide schriftelijke verklaring (van bijna 19 kantjes) aan de Commissaris, waarin hij aangaf dat dokter Hol verordend had wat verbrand moest worden en dat er altijd agenten onder ambtseerd ervan getuige waren geweest dat de opgesomde goederen inderdaad verbrand waren.

Als verklaring voor beide onderwijzers gaf hij aan dat ze gebruik maakten van een zit- en slaapkamer, waarin de bergkasten van het kostgezin stonden met o.a. hun zondagse kleding. Dat hij een van de hoeden zelf geconfisqueerd had verwierp hij ten stelligste. Door de kleine maat van zijn

Wat het tweede punt betreft, deelt de Voorzitter mede, dat door den Minister van Binnenl. zaken in handen van den Geneeskundigen Inspecteur ter bericht en raad waren gesteld een drietal declaratiën wegens onteigening en vernietiging van besmette goederen. Ze betroffen goederen van diphtheritis-lijdens uit eene kleine gemeente.

Bij ingesteld onderzoek bleek dat, althans bij 2 van de 3 lijdens, de ziekte van een bijzonder lichten aard was en al zeer spoedig bijzonder gunstig was verlopen. Deze 2 gevallen betroffen 2 hulponderwijzers, die des Zaterdag de school wegens als diphtheritis gediagnosticeerde ziekte verlieten en den daarop volgende Maandag weer hunne woning verlieten.

De aard en quantiteit der goederen, die onteigend en volgens vertrouwbare verzekering verbrand zijn, gaf reden om de bevreemding op te wekken. Bij een der hulponderwijzers werden niet minder dan 12 hoeden onteigend en verbrand. Beide hulponderwijzers waren ongehuwd en hadden geene kinderen tot hun last.

Bij hen werden meerdere damescostumes, drie damesmantels, een joncheerencostuum, enz. enz. onteigend en verbrand. Bij de 3e patiente, eene dame, werd onteigend een jachtvest, een cylinder hoed, en bij allen 3 lijdens de aanwezige parapluies. De drie declaratiën toonden aan dat er voor f 806,45, f 1015,05 resp. f 1048,40 was onteigend en verbrand, dat de taxateurs hadden genoten 2, 2 resp. f 25 behalve nog f 2 als schrijffoon van elke onteigening = 6, totaal uitgave f 2904,90 voor 3 onteigeningen van goederen, die zeker voor een groot deel ontsmet en zeker niet verbrand behoeften te worden. In deze was door het hoofd der gemeente niet ingewonnen het advies van den Geneeskundigen Inspecteur, hetgeen in casu toch wel voor de hand zoude liggen; zodoende konde geen gebruik worden gemaakt van den transportablen Rijksontsmettingsoven, hetgeen ongetwijfeld meer dan f 2000 zoude bespaard hebben.

Daar het den Geneesk. Inspecteur voorkwam, dat in deze niet gehandeld is in den geest van de wet, waarbij wel, en terecht, wordt aangedrongen op ontsmetting bij bestaand gevaar tot verspreiding van eenige besmettelijke ziekte, doch van onteigening en vernietiging slechts bij uitzondering dient gebruik te worden gemaakt; op grond verder dat de 3 personen, ten wier behoefte de declaratie was ingediend, niet behoorden tot de behoeftege volksklasse, werd in overweging gegeven om, indien althans daartegen geene juridische bezwaren bestaan, het bedrag van bedoelde declaratiën niet te doen uitbetalen, daar zoodanige belangrijke uitgave geheel of voor het grootste gedeelte had kunnen bespaard worden.

De Raad gaf hare instemming te kennen met de meening van den Inspecteur, waarna dr. Thomas den Voorzitter dank betuigde voor de gegeven inlichtingen.

hoofd, moesten hoeden speciaal voor hem gemaakt worden, dus hij kon niet eens de hoed van een ander dragen. De zo dure sjaal was een zeer mooie bewerkte omslagdoek van oma Nijs geweest en meer dan 50 jaar eerder gekocht, dus onvervangbaar. Hij was wel verbaasd geweest dat toen dokter Hol op 1 augustus naar Uithuizen vertrok, zijn opvolger dokter Eijkel bij tyfus en roodvonk veel minder liet onteigenen en uitkoken.

Bij de ontsmetting en verbranding van de spullen van Maas was de gemeentebode Van Vosselen er niet voor taxatie, dus was er een taxateur uit Nijmegen, Stemker Köster, meubelmaker en behanger gekomen. – Met andere woorden, er was geen sprake van vriendjespolitiek en omdat hij uit Nijmegen kwam, was een hogere vergoeding acceptabel. Köster had de taxatie gedaan met een aantal getuigen zoals de ontsmetters, wethouder G. Lenderink en Westenend. Ook Groen hield toezicht en tekende onder ede. De hele inhoud van de kleeren linnenkasten in de slaapkamer van de zieke was verbrand, waarin dus kleren, dameskorsetten, pantoffels etc. en dus was de taxatie – die f 1015,– was –, volstrekt niet hoog na 6 jaar huwelijk. Zijn woning was niet zo groot dat hij ruimte had voor aparte kleed- en bergkamers, ondanks dat hij ooit van 2 kleine woningen 1 grotere gemaakt had. Het linnen was zelfs op eigen kosten uitgekookt.

Hij hoorde pas later dat hij de rijksontsmettingsoven had kunnen aanvragen, maar wist dat niet. Er had bovendien slechts één zijden paraplu in de kleerkast in de slaapkamer gestaan, zoals in ieder welgesteld doch niet financieel onverschillig huishouden, die door de inspecteur zelf per ongeluk al enige malen dubbel was geteld.

Burgemeester Maas snapte maar niet dat in dezelfde tijd bij wethouder Rogmann op gelijke wijze ontsmet was en dat die declaratie van f 902,05 door het Ministerie van Binnenlandse Zaken gewoon voldaan was en waarom de zijne ongegrond werd verklaard. Hij liet zijn schrijven weer vergezeld gaan van de declaraties – helaas niet in het archief –, die waarschijnlijk wel enigszins aangepast zullen zijn.

Daags na Kerst schreef de Commissaris daarop aan de Minister van Binnenlandse Zaken dat de vermelde bedragen weliswaar aanzienlijk waren, maar dat de burgemeester er in zijn schrijven in geslaagd was zijn gedragslijn te rechtvaardigen en dat het niet anders was dan bij Th.G. Rogmann, de wethouder. Maas werd dus de hand boven het hoofd gehouden, maar de Commissaris gaf nu wel de bij de ontsmetting aanwezig geweest zijnde geneesheer een veeg uit de pan, want hij zei dat de

KABINET. PROVINCE GELDERLAND.								AANBEVELINGSLIJST ter vervulling van den vaccerenden post van Burgemeester der gemeente <i>Gent</i>							
N A A M.	V O O R N A A M.	OUDER- DOEL.	GEBORTE- PLAATS.	GEBOR- TID.	WOON- PLAATS.	GEBOR- OF ONDER- KOMEN.	GEBOR- OF ONDER- KOMEN.	BURGERELIJK BEROEP.	VROEGERE AMTELIJKE BETREKKINGEN.	AANTALKE BETREKKINGEN, VAN WELKE HET CANDIDAAT THANS BELEIDT WORDENDE.		JAARLIJKE INKOMSTEN VERHOUDEN AAN DE VACATURE WAARTOOR DE VOORSLAAG GEBREKE.	BEVOR- KOND.	OPMERKINGEN.	
										UENARING.	JAARLIJKE INKOMSTEN VAN HET BEROEP.				
<i>Maas, Gert</i>	<i>Gert</i>	<i>42</i>	<i>Heert</i>	<i>1862</i>	<i>Gent</i>	<i>9</i>					<i>Bezigt de gemeente Gent</i>	<i>f 1050</i>	<i>f 1050</i>	<i>1850</i>	

Alles goedgekeurd door den Commissaris der Regering
in de provincie Gelderland,
ARENHEM, den *1* *december* 1904.

De herbenoeming van Maas in december 1904.

eerder door de inspecteur genoemde 'vreemde wijze van handelen' meer van toepassing was op de toenmalige geneesheer, dr. R. Hol.

Hij vroeg dus om uitbetaling der declaraties en voortaan een wettelijk voorschrift te maken dat er geen onteigening boven een nader te bepalen bedrag mocht plaatsvinden zonder medewerking van een hoge autoriteit zoals het hoofd der gemeente.

Een vreemd advies, want in dit geval had alles juist in tegenwoordigheid van de hoge autoriteit, namelijk de burgemeester, plaatsgevonden.

Dus enige maanden later werd er toch 'voor deze keer' tot uitbetaling van de resterende declaraties overgegaan.

Voor Maas bleek het verder geen consequenties te hebben. Hij kreeg in 1904 weer een termijn als burgemeester door herbenoeming door de Commissaris der Koningin en werd na een aantal jaren weer herbenoemd, steeds in Gendt.

De rest van zijn ambtsperiode was een stuk rustiger, mede omdat het lastige gemeenteraadslid Van Eck in 1902 was overleden. Er is uiteindelijk niet veel meer over te vermelden, dan dat Maas ervoor gezorgd heeft dat Gendt een tramverbinding kreeg namelijk de Betuwsche Stoomtram. Zo werd Gendt beter ontsloten. Maas bleef burgemeester van Gendt tot zijn onverwachte dood door een hartaanval in 1916.

Bronnen en literatuur:

Brievenboek Maas Geesteranus, 26 mei 1902 – 16 februari 1905, Archief Historische Kring Gende, F002

Correspondentieregister van Burgemeester en Wethouders, 1894-1898, Regionaal Archief Nijmegen (RAN) 55

Correspondentie Register van den Burgemeester 24 nov. 1899 – 12 apr. 1902. (Register eindigt op 20 januari 1902), archief HKGente, F015

Krant De Betuwe, 1890-1901, microfiches, Erfgoedcentrum Arnhem

Gedeputeerde Staten, Gemeentepolitie, Gelders Archief Arnhem (GAA), toegangsnr.0039, inventarisnr. 6814

Indicateur 1891 t/m 1895, RAN

Klaassen, H., 'Herbergen, bierhuizen, bars en cafés.' In: *Ganita mare*, 2014-1, 27-34

Klaassen, H., 'Godert Willem Maas Geesteranus, burgemeester van Gendt van 1893 tot 1916'. In: *Macht en onmacht. Betuwse bestuurders tussen 1500 en 1917*. (Terugblik 15), Opheusden 2014, 71-86

Visser, G., 'Jacob J. van Eck, luis in de pels of ordinaire ruziezoeker?' In: *Ganita mare*, 2012-1, 20-25

Yvonne de Boer-Ravestein

Volgens berichten van ooggetuigen kan ik hierbij voegen, dat ergens 't rijtuig, waarmee diphtheritispatiënten zijn vervoerd, wordt ontsmet, door de ruiten een sublimaatsopje te geven, terwijl in een andere gemeente de veldwachter in een besmette woning zijn desinfectiemaatregelen beperkte tot het zetten van een gesloten flesch carbol op de kast met de opmerking, dat het er te netjes was om den boel vuil te maken.

De Hygienische Bladen wijzen op het goede voorbeeld, dat in dezen B. en W. van Zwolle hebben gegeven. Zij willen een gemeentelijken ontsmettingsdienst organiseeren en de desinfectie opdragen aan geoefende personen, niet aan veldwachters amateur-ontsmetters. Ik zou alleen willen vragen: wie zal dat in

Sociaal Weekblad van zaterdag 24 november 1900, no. 47.

Lezing verdwenen winkels en cafés en Open Dag

Verslag fotoavond met Henk Klaassen op 21 februari en Open Dag 10 maart 2018

Lezing verdwenen winkels en cafés

De presentatie van de verdwenen winkels en cafés in Gendt was in de Blauwe Zaal van de Leemhof en deze was met ongeveer 110 personen helemaal vol.

Na het openingswoordje van de voorzitter begon Henk Klaassen de avond met een overzicht van de winkels in de Dorpstraat en die er ooit eerder stonden. Dat ging soms wel terug tot rond 1900. Henk begon bij café de Klok, gevolgd door Braam de kapper en Verheijen, Walravens van de manchester broeken en de melkzaak van Diet Evers. Vervolgens de Glazen Bol, drukkerij Peleron en garagebedrijf Van Leuven en zo de hele straat door. Dan de nieuwbouw na de oorlog met de winkel van Tap, Ton Smit, de eerste vrouwelijke elektriciën van Nederland, de Vivo aan het plein en Thé Berning de visboer. Leuk om te zien was een foto van de paardenmarkt uit 1958; daar was het heel wat drukker dan in de laatste jaren. In de zaal was het intussen weer een gezellig geroezemoes door veel herkenning vanuit het publiek. Dat maakt dat dit altijd leuke avonden zijn.

We keken verder naar de foto's van de gebroeders Eltink en de tram die door de Leemstraat liep. De winkel van Catootje, Jo van Driel, schoenmaker Janssen, later Kempkes, Schlecker, Bodewes en Delleman van de frietkraam. Zo ging het maar door terwijl het publiek er duidelijk van genoot. Oh ja, die winkel hebben we ook nog gehad, hoorde je dan.

Na de pauze werd de Dorpstraat verlaten en kwamen we langs café Boerstal dat er in 1908 tegelijk met de nieuwe kerk stond. Het echtpaar Boerstal was het eerste paar dat in de nieuwe kerk trouwde. Verder het winkeltje van Hendrik Braam waar je gebedenboekjes en rozenkransen kocht, later Wegman, en verder via de Poelwijklaan naar Breunissen waar je Bix kocht. In de Nijmeegsestraat garage Ederveen, later Stevens, bakkertje Zweers en slager Geveling, later Hulshof en Ste-

vens de kolenboer. Zo gingen we door naar de Kommerdijk en de Smidsstraat en de Olyhorst en Hulhuizen werden ook niet overgeslagen met de diverse cafés en het bunkerschap. Henk werd bijgestaan door Mia Gerrits-Bouwman, niet alleen deze avond maar ook met het maken van de presentatie.

Open Dag

Op 10 maart konden de mensen die de foto-avond niet konden bekijken, toch nog de beelden op de Open Dag zien. De Open Dag was ter ere van ons 35-jarig bestaan. In de burgemeesterskamer gaf Mia Gerrits-Bouwman nog eens informatie bij de beelden van de verdwenen winkels en cafés. In de raadszaal draaide de originele versie van de film die Omroep Gelderland eerder op televisie uitzond. Ook daar was belangstelling voor.

De meesten namen echter de kans waar om de nieuwe locatie van het museum Niemandsland te bezichtigen; zeker de moeite waard. Veel spullen zijn verzameld en nu is er dan eindelijk de gelegenheid en de ruimte om dit ook te laten zien en het verhaal van de Tweede Wereldoorlog te vertellen.

Ria Schouten-de Haan

Wethouder Theo Janssen opent het Museum Niemandsland van Robert Braam.

Koninklijke onderscheiding Riet Berends-Peters

De lintjesregen in april van dit jaar was een fikse lintjesbui want er werden wel achttien mensen in Lingewaard Lid van de Orde van Oranje Nassau. Onder hen onze Riet Berends. De meesten zullen wel weten waarom ze een lintje verdiend heeft, maar voor wie het nog niet weet:

Riet is al zo'n dertig jaar vrijwilligster bij onze kring en daarvan bijna twintig jaar bestuurslid. Zij

waar geknoeid is of stof ligt en zorgt dat wij het dan niet meer zien. Zij is de enige die bij lezingen de grote koffieketel aan de praat krijgt.

Maar Riet is niet alleen voor ons bezig (geweest). Zij was mantelzorger en deed daarnaast een aantal bezoeken voor De Zonnebloem. Al heel veel jaren werkt ze als rondleidster bij kasteel Doornenburg en misschien hebt u haar

laatst in De Gelderlander zien staan als een ware kasteelvrouw in een zelfgemaakt gewaad. Want Riet is heel handig met de naald en maakt voor andere medewerkers van het kasteel ook vaak de historische kledij.

Gendt was heel goed vertegenwoordigd in de lintjesregen. Naast Riet kregen ook Geert Bouwman, Annie van den Brink-de Beijer, Ben Geurts, Rein Hoenholt, Janny Kregting-Hendriks en Koos Messing de decoratie opgespeld. Dus in totaal heeft Gendt zeven extra leden in de Orde van Oranje Nassau erbij. Een prachtig resultaat, dat aangeeft dat hier mensen wonen met hart voor de gemeenschap.

Riet met haar man Ben.

kwam ooit met een vraag binnen in ons oude kringgebouw en kwam daarna steeds terug en dat was niet omdat wij haar niet konden helpen, maar omdat ze zag dat ze ons kon helpen. Want Riet kent een heleboel mensen in Gendt; ze is een echte Gendtese en weet dus hoe het er vroeger uit zag en wie waar woonde. Dat is voor het plaatsen en herkennen van foto's van onschatbare waarde. Riet weet vaak al meteen of we een bepaalde foto in ons archief hebben. In het begin begon Riet met een groepje om haar heen met het uitknippen van krantenartikelen over Gendt en zo zette zij dan een heel knipselarchief op. Tegenwoordig is zij op de computer bezig met het scannen — dat heet met een mooi woord digitaliseren — van oude foto's. Als Riet er is, dan is de koffie bij onze komst al klaar en Riet ziet

Yvonne de Boer-Ravestein

Riet naast de burgemeester en tussen de andere gedecoreerden.

Kersenkoningin 2017 Lincy Scholten

De Kersenkoningin 2017 is geboren in 1997 in Gendt. Waarschijnlijk is zij een van de eerstgeborenen in de toen juist in gebruik genomen Molenwijk.

Lincy als peuter.

Zij is de dochter van Han en Manita Scholten. Na een onbezorgde jeugd heeft zij de basisschool De Vonkenmorgen bezocht. Na deze geweldige tijd ging zij naar het VWO op

het OBC in Bemmelen en deed daar VWO+.

Na haar studie in Bemmelen volgde zij een jaar in Utrecht Algemene Sociale Wetenschappen. Hier

behorende muziekdiploma's en geeft nu zelfs les aan de jonge leerlingen. Wat haar zo trekt aan de schutterij is dat er ruimte is voor creativiteit. Het is een vereniging met een heel oude traditie, maar ondanks dat is die ruimte er wel. De schutterij groeit mee met de tijd, is innovatief en biedt vooral ruimte aan jongeren.

Op 11 januari 2017 ging de telefoon bij de familie Scholten. Aan de andere kant werd gevraagd of Romy thuis was. Dat was ze wel. Romy was uitverkoren om tot het kersentrio 2017 te behoren. Een schreeuw van Whow, ik! ja jij. De volgende vraag was of dat Lincy ook thuis was. Dat was ze. Aan Lincy werd de vraag gesteld of zij Kersenkoningin 2017 wilde worden. Dat wilde ze wel. En zeker samen met Romy! Lincy vond en vindt het nog steeds een bijzondere eer om gevraagd te worden de vereniging te vertegenwoordigen tijdens het Kersenfeest.

Een periode van spanning en sensatie brak aan. Leugentjes om bestwil. Repetitief bezoeken, wetende dat je aan de feitelijke uitvoering toch geen

Lincy met haar ouders Han en Manita en zus Romy.

kwam zij er achter dat een studie sociologie in Nijmegen beter bij haar paste. Momenteel volgt Lincy deze studie en hoopt deze over twee jaar af te ronden. Het feit dat Lincy een studie in Nijmegen volgt maakt de keuze om thuis te blijven wonen niet moeilijk.

Dat thuis blijven wonen heeft ook een andere reden, namelijk haar lidmaatschap van Schuttersgilde St. Sebastianus. Een club met veel gezelligheid waarvan zij sedert 2008 actief lid is. Zij speelt sinds die tijd steeds saxofoon, eerst alt, toen tenorsax en nu weer de alt. Zij heeft ook alle daarbij

deel zult nemen. Kortom een periode van verstoptje spelen. Samen met Hanny en Dio die hen tijdens het Kersenfeest voor de laatste keer als chaperonne zouden begeleiden en Silke van Logtestijn en Wendy Dijkstra die het van hun in de toekomst gaan overnemen, hebben ze een geweldig gezellige voorbereidingsperiode gehad.

In Den Bosch viel het jurkenaanbod tegen en daarom gingen ze met zijn allen naar Arnhem met als resultaat drie leuke jurken. Maar een geheel ontspannen bezoek aan Arnhem was het natuurlijk niet. Er kon van alles gebeuren, zoals dat ze als groep gesignaleerd werden en hun 'geheim'

Van links naar rechts: opa Henk Scholten, oma Riet en opa Geert Sommers.

vroegtijdig bekend zou worden. Dat is gelukt. Ze zijn voor zover ze weten door niemand opgemerkt die het niet mocht weten. Na de jurken volgden de schoenen en make up. En het bijbehorend kapsel door kapsalon Suus. Toen dat allemaal compleet was kwam de opening in zicht.

Hoe zal dat gaan gebeuren. De act voor de onthulling moest natuurlijk in verhouding staan met de onthulling van Silke vier jaar eerder. Uiteindelijk had René Kregting een geweldig idee. Maar hier moest wel voor geoefend worden met Rick en Melanie Basten en Tjeerd Dijkstra.. Zij die bij de opening zijn geweest, zullen begrijpen dat dat maar zo niet in Gendt of directe omgeving kon gebeuren zonder het te zien. De oefenlocatie werd dan ook gevonden in de Millingerwaard, het werkterrein van Rick.

Veel, heel veel trainingsmomenten zijn aan de act voorafgegaan. Bij de laatste oefeningen kwam er een extra probleem bij: hoe gaat de openingsact verlopen als zij hun jurken aan zouden hebben. Ook hier hebben ze mee geoefend en naar verloop van tijd was ook dat probleem opgelost. Timing en zenuwen waren de grootste barrière bij de act.

Dan is de presentatie een feit. Een begin van 3 dagen geleefd worden. Steeds weer aandacht besteden aan de mensen die je bezoekt. De receptie die volgde. De felicitaties, de aandacht die ze kregen, het zijn allemaal dingen die gelijk op de eerste avond over hun heen kwamen. Op zaterdagochtend om 07.00 uur al bij de kapper, gevolgd door een fotoshoot. De Braderie, de Bridgedrive, het volleybal de pubquiz, de tentoonstelling van de Historische Kring Gente, Gendt Verbeeld en de Jeugdtriathlon: het zijn allemaal bezoeken die ze op zaterdag hebben afgelegd.

Jezelf voorbereiden op het volgende bezoek; wat moet ik doen, wat moet ik zeggen. Het zijn allemaal vragen die je jezelf steeds weer stelt. Het horloge, de tijd, het draiboek, dat was de leidraad waarlangs ze drie dagen liepen. Dan nog een lange jurk en hoge hakken. Het zijn allemaal dingen waar ze aan

moesten denken. Maar het is allemaal goed gekomen. Dat allemaal dankzij de steun van hun chaperonnes. Op zaterdagavond een bezoek aan de kerk. Gevolgd door de eerste aflevering van de Vrienden van Sebastianus Live, een concept gebaseerd op Vrienden van Amstel

Live. Zondagochtend was het natuurlijk weer vroeg dag. Natuurlijk eerst naar de kapper voor haar en make up. Deze ochtend stond een bezoek aan het Verzorgingshuis gecombineerd met de onthulling van de nieuwe uniformen voor het korps op het programma. Met de Hof van Breunissen als decor werd er een gevelconcert gegeven tijdens de presentatie van de nieuwe uniformen. De middag werd besteed aan een bezoek aan de braderie en nog een aantal andere activiteiten en stond in het teken van de traditionele triathlon. Met prijsuitreiking omstreeks 16.00 uur. Om 17.00 uur volgde de tweede aflevering van de Vrienden van Sebastianus Live. Het was weer een uitverkocht Providentia waar ze samen met Harmonie en de Gentekwekers weer een wervende show hebben neergezet. Na afloop van deze optredens hebben ze als vereniging het Kersenfeest afgesloten met een barbecue op het verbindingsplein tussen Leemhof en Providentia. Hiermee kwam een einde aan een heel bijzonder weekend. Het was natuurlijk jammer dat het voorbij was, maar Tessa, Romy en Lincy kijken terug op een hele mooie periode van voorbereidingen en heel speciaal weekend waar ze nog met een heel warm gevoel aan terug denken.

Dit artikel kwam tot stand met welwillende medewerking van Lincy Scholten en haar familie, die toestemming gaven voor publicatie.

Willem Rasing

Lincy in het midden, haar zus Romy rechts en Tessa links.

32+33 Gerardus SCHOLTEN * Kranenburg, 25 feb 1813 † Huissen, 13 apr 1871 ∞ 1844 Hendrina Cornelia MEEUWSEN * Bommel, 19 aug 1818 † Huissen, 27 se 1897	34+35 Jan JANSEN * Huissen, 20 mrt 1812 † Huijsen, 2 6 nov 1896 ∞ 1836 Gertrudis Bernardina van der PAS * Huissen, 7 ap 1811 † Huissen, 24 jul 1856	36+37 Jan PETERS * Gendt, 9 jul 1816 † Gendt, 25 jun 1885 ∞ 1849 Hendrina DERKSEN *Gendt, 16 okt 1820 † Gendt, 9 dec 1908	38+39 Gradus HOLLANT * Gendt, 27 aug 1818 † Gendt, 5 dec 1890 ∞ 1851 Hendrina van KEMPEN * Gendt, 30 jun 1826 † Gendt, 17 dec 1907	40+41 Hendrikus LUKASSEN *Wehl, 8 apr 1825 † Drempt, 30 aug 1877 ∞ 1861 Johanna van GROL * Didam, 29 apr 1836 † Gendt, 13 nov 1907	42+43 Albert OTTEN * 1829 † Didam, 22 feb 1917 ∞ Hendrina HUIJINK * 1839 † Pannerden, 22 feb 1917	44+45 Thomas TEUNISSEN * Doornenburg, 17 jan 1814 † Gendt, 31 jul 1887 ∞ 1852 Hermine GERRITS * Gendt, 26 okt 1824 † Gendt, 26 okt 1903	46+47 Antoon KUSTER *Bommel, 22 dec 1819 † Gendt, 12 dec 1908 ∞ 1854 Petronella FONK * Bommel, 17 mrt 1832 † Gendt, 9 feb 1913
16 Gerardus SCHOLTEN * Huissen, 29 feb 1848 † Gendt, 10 jan 1944 ∞ Huissen, 31 jan 1883	17 Johanna Catharina JANSEN * Huissen, 10 nov 1850 † Gendt, 12 dec 1916 ∞ Huissen, 31 jan 1883	18 Johannes Franciscus PETERS * Gendt, 23 nov 1853 † Gendt, 4 okt 1928 ∞ Gendt, 23 apr 1879	19 Johanna Theodora HOLLAND * Gendt, 29 okt 1852 † Gendt, 18 aug 1930 ∞ Gendt, 23 apr 1879	20 Gradus Albertus LUKASSEN * Drempt, 24 mrt 1874 † Tolkamer, 21 sep 1954 ∞ Didam, 21 apr 1899	21 Maria Wilhelmina Hendrina OTTEN * Griethuisen 5 okt 1875, † Lobith, 5 nov 1958 ∞ Didam, 21 apr 1899	22 Gerrit TEUNISSEN * Gendt, 1 jul 1860 † Gendt, 17 okt 1930 ∞ Gendt, 7 feb 1888	23 Theodora KUSTER * Bommel, 20 mei 1862 † Gendt, 15 jun 1928 ∞ Gendt, 7 feb 1888
8 Johannes Petrus SCHOLTEN * Huissen, 30 apr 1885 † Gendt, 4 jan 1966 ∞ Gendt, 24 feb 1924		9 Theodora PETERS * Gendt, 9 jul 1893 † Gendt, 25 dec 1978 ∞ Gendt, 24 feb 1924		10 Albertus Wilhelmus LUKASSEN * Didam, 15 jan 1901 † Gendt, 28 nov 1961 ∞ Gendt, 1 mei 1929		11 Petronella Theodora TEUNISSEN * Erlecom, 22 aug 1905 † Gendt, 9 dec 1998 ∞ Gendt, 1 mei 1929	
4 Hendricus Antonius SCHOLTEN *Gendt, 28 jan 1931 † Nijmegen, 5 april 2010 ∞ Gendt, 24 april 1963				5 Antonia Gerarda Hendrika LUKASSEN *Gendt, 23 nov 1932 ∞ Gendt, 24 april 1963			
2 Johannes Albertus Maria Han SCHOLTEN *Nijmegen, 26 januari 1965							

∞

∞

Lincy
Gendt,
Kersenkoningin

48+49 Bernardus SOMMERS *Herwen en Aedt 12 jun 1852 † Pannerden, 23 aug 1925 ∞ 1879 Theodora BOD * Pannerden 1 jul 1855 † Pannerden, 2 dec 1936 <td> 50+51 Petrus Van RAAIJ * Overasselt, 15 jun 1851 † Ewijk, 28 mrt 1948 ∞ 1879 Jacoba Van HAREN * Nederasselt, 12 okt 1856 † Erlecom, 4 jun 1933 <td> 52+53 Gerhardus Theodorus DRIESSEN *Didam 28 jul 1850 † Didam, 21 sep 1883 ∞ 1880 Johanna De REUS * Didam, 31 aug 1856 † Pannerden, 6 jun 1940 <td> 54+55 Hermanus Van MOERKERK * Gendt, 10 mrt 1866 † Pannerden, 24 dec 1930 ∞ 1889 Johanna HENDRIKS * Pannerden, 14 sep 1866 † Pannerden, 27 jan 1934 <td> 56+57 Petrus STARING *Duiven, 25 mei 1828 † Duiven, 22 apr 1914 ∞ 1853 Gerarda Theodora SANDERS * Duiven, 29 feb 1832 † Duiven, 1 jul 1910 <td> 58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td></td></td></td></td></td>	50+51 Petrus Van RAAIJ * Overasselt, 15 jun 1851 † Ewijk, 28 mrt 1948 ∞ 1879 Jacoba Van HAREN * Nederasselt, 12 okt 1856 † Erlecom, 4 jun 1933 <td> 52+53 Gerhardus Theodorus DRIESSEN *Didam 28 jul 1850 † Didam, 21 sep 1883 ∞ 1880 Johanna De REUS * Didam, 31 aug 1856 † Pannerden, 6 jun 1940 <td> 54+55 Hermanus Van MOERKERK * Gendt, 10 mrt 1866 † Pannerden, 24 dec 1930 ∞ 1889 Johanna HENDRIKS * Pannerden, 14 sep 1866 † Pannerden, 27 jan 1934 <td> 56+57 Petrus STARING *Duiven, 25 mei 1828 † Duiven, 22 apr 1914 ∞ 1853 Gerarda Theodora SANDERS * Duiven, 29 feb 1832 † Duiven, 1 jul 1910 <td> 58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td></td></td></td></td>	52+53 Gerhardus Theodorus DRIESSEN *Didam 28 jul 1850 † Didam, 21 sep 1883 ∞ 1880 Johanna De REUS * Didam, 31 aug 1856 † Pannerden, 6 jun 1940 <td> 54+55 Hermanus Van MOERKERK * Gendt, 10 mrt 1866 † Pannerden, 24 dec 1930 ∞ 1889 Johanna HENDRIKS * Pannerden, 14 sep 1866 † Pannerden, 27 jan 1934 <td> 56+57 Petrus STARING *Duiven, 25 mei 1828 † Duiven, 22 apr 1914 ∞ 1853 Gerarda Theodora SANDERS * Duiven, 29 feb 1832 † Duiven, 1 jul 1910 <td> 58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td></td></td></td>	54+55 Hermanus Van MOERKERK * Gendt, 10 mrt 1866 † Pannerden, 24 dec 1930 ∞ 1889 Johanna HENDRIKS * Pannerden, 14 sep 1866 † Pannerden, 27 jan 1934 <td> 56+57 Petrus STARING *Duiven, 25 mei 1828 † Duiven, 22 apr 1914 ∞ 1853 Gerarda Theodora SANDERS * Duiven, 29 feb 1832 † Duiven, 1 jul 1910 <td> 58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td></td></td>	56+57 Petrus STARING *Duiven, 25 mei 1828 † Duiven, 22 apr 1914 ∞ 1853 Gerarda Theodora SANDERS * Duiven, 29 feb 1832 † Duiven, 1 jul 1910 <td> 58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td></td>	58+59 Willem WORM *Angerlo, 15 dec 1842 † Duiven, 11 feb 1924 ∞ 1874 Aleijda WIGGERS * Angerlo, 17 mrt 1832 † Angerlo, 18 jan 1909 <td> 60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td></td>	60+61 Johannes Petrus BRANDS Zevenaar, 24 aug 1829 † Zevenaar, 2 dec 1906 ∞ 1868 Gerharda Ter HEERD * Zevenaar 16 dec 1832 † Zevenaar, 9 aug 1916 <td> 62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924 </td>	62+63 Bernardus JANSEN Zevenaar, 29 nov 1849 † Zevenaar, 11 aug 1914 ∞ 1876 Maria Theodora BERENTZEN * Zevenaar 13 aug 1844 † Zevenaar, 29 dec 1924
24 Gerhardus SOMMERS * Pannerden, 8 sep 1880 † Pannerden, 5 feb 1950 ∞ Pannerden, 12 mei 1912	25 Hendrika Maria Van RAAIJ * Overasselt 10 okt 1880 † Pannerden, 20 jan 1963 ∞ Pannerden, 12 mei 1912	26 Gerhardus Johannes DRIESSEN * Pannerden, 26 jan 1883 † Zevenaar, 20 jun 1970 ∞ Pannerden. 11 aug 1913	27 Johanna Maria van MOERKERK * Gendt, 12 nov 1891 † Pannerden, 24 jan 1950 ∞ Pannerden. 11 aug 1913	28 Gerardus Wilhelmus STARING * Duiven, 23 okt 1866 † Silvolde, 13 feb 1945 ∞ Duiven, 27 jun 1900	29 Willemina WORM * Angerlo, 29 aug 1875 † Duiven, 8 jul 1946 ∞ Duiven, 27 jun 1900	30 Johannes Wilhelmus BRANDS *Zevenaar, 11 aug 1874 † Zevenaar, 14 mrt 1930 ∞ Zevenaar, 12 jul 1902	31 Helena Gerarda Theodora JANSEN *Zevenaar, 9 apr 1877 † Zevenaar, 1 mei 1961 ∞ Zevenaar, 12 jul 1902
12 Alphonsius Gerardus SOMMERS * Pannerden, 9 sep 1918 † Zevenaar, 26 dec 1975 ∞ Pannerden, 28 feb 1946		13 Everdina Cornelia Maria DRIESSEN * Pannerden, 17 jan 1922 † Pannerden, 18 mrt 2007 ∞ Pannerden, 28 feb 1946		14 Petrus Wilhelmus Jozeph STARING * Duiven, 20 dec 1903 † Zevenaar, 29 apr 1992 ∞ Duiven 22 mei 1935		15 Maria Johanna Wilhelmina BRANDS * Zevenaar, 30 apr 1905 † Zevenaar, 7 apr 1992 ∞ Duiven 22 mei 1935	
6 Gerardus Alfonsius SOMMERS *Pannerden, 22 mrt 1942 † Arnhem, 5 nov 2015				7 Maria Aleida Johanna STARING *Duiven, 27 okt 1940			
3 Maria Everdina Helena Manita SOMMERS *Pannerden, 13 maart 1970							

SCHOLTEN
14 januari 1997
2017

Het stadsrecht in zijn nadagen

Ook in de zeventiende en de achttiende eeuw deden Gendtenaren nog een beroep op stadsprivileges uit 1382 en 1493, laat een oud proefschrift zien.

In wat doorgaans de landsheerlijke tijd wordt genoemd – ruwweg het tijdvak van de elfde tot en met de zestiende eeuw – heeft een groot aantal Nederlandse plaatsen van zijn toenmalige landsheer stadsrecht gekregen. Door de toekenning van privileges werd zo'n plaats bestuurlijk en juridisch als het ware boven het omringende land uitgetild en viel hij voor zover die privileges strekten – die waren lang niet altijd en overal dezelfde – buiten de macht van zijn hertog, graaf, bisschop.

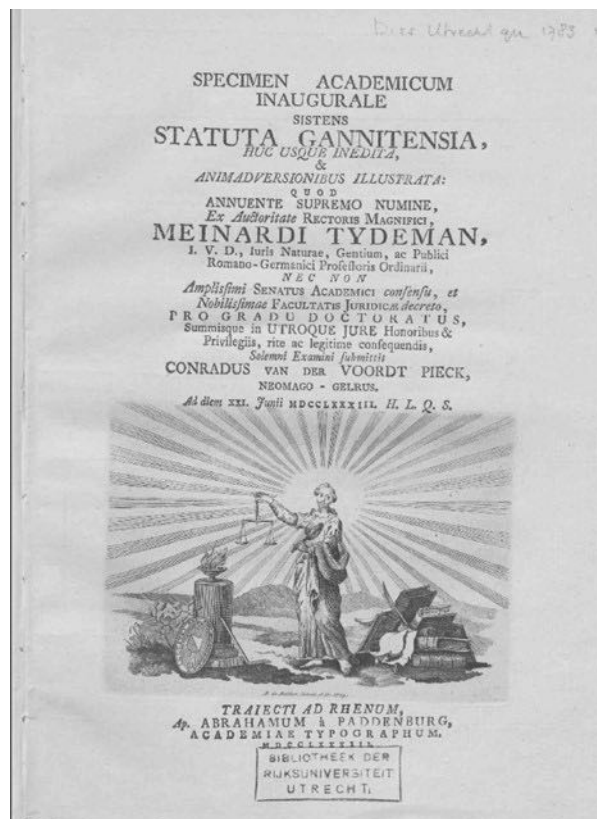
Het waren niet altijd plaatsen die al enige tijd als stedelijke nederzetting functioneerden die tot stad werden verheven. Soms ging het om de opwaardering van wat eigenlijk slechts dorpen waren of zelfs om de schepping van stedelijke centra in nog leeg land. In het geval van Gendt ging het om zo'n opwaardering van een dorpje, waarschijnlijk in de hoop dat de plaats door zijn gunstige ligging aan de Waal ondersteund door bijzondere rechten zou uitgroeien tot iets profijtelijks voor de streek en de landsheer. Maar het is desondanks nooit uitgroeid tot wat men nu een stad zou noemen.

Het stadsrecht verliest zijn positie

Zulke stadsrechtprivileges functioneerden binnen ongeordende en instabiele, lokaal en regionaal van elkaar verschillende kluwens van geschreven en ongeschreven rechtsregels, zoals het landsheerlijke recht voor zover dat niet door die privileges buiten werking was gesteld, het kerkelijk recht, het plaatselijk en regionaal gewoonterecht, het dijkrecht. Vanwege deze verschillen zou er volgens velen in het algemeen niets met zekerheid over het vaderlands recht gezegd kunnen worden, aldus in 1777 de Utrechtse hoogleraar Recht Pieter Bondam.

Ondanks eerdere pogingen tot onderlinge afstemming van de rechtsregels – zoals bij de *homologatie der costumen* die onder Karel V verordonneerd werd – heeft pas de Bataafse Omwenteling geleid tot de bovengewestelijke afstemming van het recht en was het formeel gedaan met de stadsrechten. Er waren toen ongeveer twee eeuwen voorbij nadat de toekenning van stedelijke privileges in onbruik was geraakt. Wat was in die tussentijd de status van de stadsrechten? Ongetwijfeld was men op de hoogte ooit stedelijke autonomie verworven te hebben. Uit ijdelheid, natuurlijk, en ook omdat het een voorwaarde was om een rol te kunnen spelen in de gewestelijke Sta-

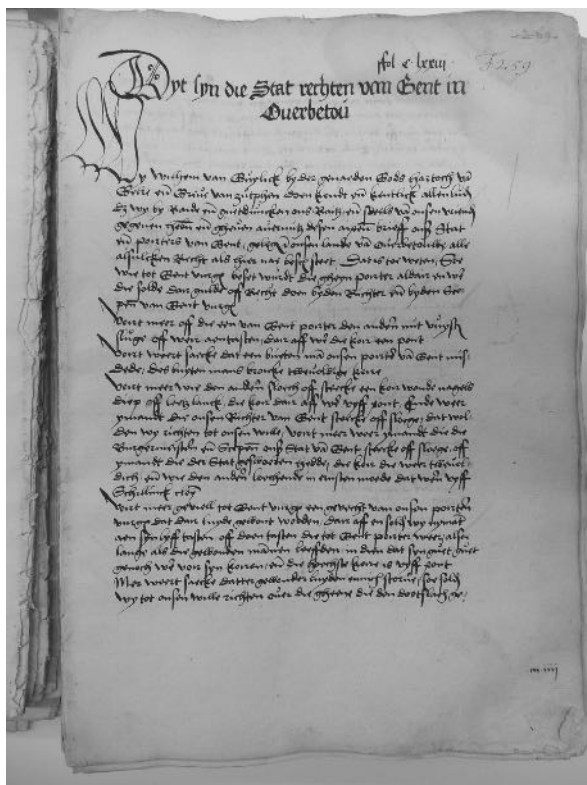
ten. Maar hadden de bestuurders en de burgers nog weet van de bijzondere bepalingen voor hun stad, ook al waren de personen en instituties die het stadsrecht hadden geschonken allang verleden tijd? Steden van enige omvang zullen over het juridisch apparaat beschikt hebben om de kennis van specifieke stadsrechtprivileges paraat te houden, maar hoe was dat voor de kleinere plaatsen die weliswaar ooit stadsrechten hadden gekregen, maar daarvan nauwelijks hadden geprofiteerd en onbeduidend waren gebleven? Wist men daar nog van het bestaan van dat bijzondere recht? Werd er nog beroep op gedaan? Uit een laat-achttiende-eeuws proefschrift valt op te maken dat men zulke vragen ook in die dagen stelde, maar dat men zich ook in Gendt nog lang bewust was van zijn stadsrecht.

De titelpagina van Piecks dissertatie.

Het proefschrift van Van der Voordt Pieck

Op een in het Latijn gesteld proefschrift over twee van de drie bewaard gebleven stadsbrieven aan Gendt – een uit 1382 en een uit 1493 – en een bevestiging in 1423 promoveerde in Utrecht op

De eerste pagina van de drie bekende afschriften van Willem van Guliks stadsbrief uit 1382. GldA (Toeg. 0648 (P. Bondam), Inv. 100, pag. 1.

21 juni 1783 de toen 23-jarige Nijmegenaar Coenraad van der Voordt Pieck. (Hij had bij zijn doop de voornamen *Coenraad van der Voordt* gekregen. Korthedshalve noem ik hem hierna *Pieck*, zoals zijn vader en zijn zussen heetten.) Het vertoon van geleerdheid waarmee Coenraad zou bewijzen dat hij de doctorsgraad waardig was, bestond vooral uit historisch en juridisch commentaar bij de verschillende bepalingen in de stadsbrieven. Maar hij hield er ook een stelling op na, die hij in de Inleiding voorzichtig en onnadrukkelijk formuleerde, en waartoe Pieter Bondam, zijn promotor, hem zal hebben geïnspireerd: “... dat hier geen zaken worden vastgesteld die verouderd zijn en hebben afgedaan, maar zulke verordeningen, die – met enkele uitzonderingen, waarvoor geen plaats meer kan zijn vanwege de veranderde positie van de Gelderse overheid – nog steeds van kracht zijn en ook nu nog gelden in het Gendtse openbare leven en de rechtspraak.” (vert. WvB). Voordat we de voorbeelden gaan zien waarmee hij de actualiteit van de stadsprivileges demonstreert, eerst iets over die twee stadsbrieven zelf; de bevestigingsbrief van Arnold I is voor ons vraagstuk niet van belang.

De Gendtse stadsbrieven

Gendt had in 1233 al stadsrecht, vermoedelijk in dat jaar ontvangen, maar de oorkonde is verloren gegaan en er is ook geen afschrift van bekend. De

Willem van Gulik, de auteur van de stadsbrief uit 1382, zoals hij er bij gelegenheid zou kunnen hebben uitgezien. (Bron: Rijksstudio.)

stadsbrief uit 1312 waarin Reinald I de Gendtse rechten bevestigd en uitwerkt is door Pieck niet besproken. Hij beperkte zich tot de stadsbrief van Willem van Gulik uit 1382 en die van Karel van Egmond uit 1493, en de bevestiging in 1423 door Arnold I. (De eerste twee, Otto en Reinald, waren *graaf*, Willem, Karel en Arnold waren *hertog* van Gelre; ze heetten allen 'graaf van Zutphen'.) De brief uit 1382 is 28 artikelen lang en enigszins wanordelijk van opzet, maar veel van wat gewoonlijk in stadsrechtsoorkondes geregeld werd, is erin te vinden. Enkele van die bepalingen komen we dadelijk tegen. De brief uit 1493 bevat slechts zes eigenlijke artikelen, die nogal ongelijksoortig onderwerpen betreffen. Ze lijkt bedoeld om juridisch en financieel orde op zaken te stellen. Het wordt bijvoorbeeld verboden om op zondag rechtszaken aan te kondigen en die meteen maar te houden. De burgers krijgen het recht om tegen een beslissing van de Gendtse schepbank in beroep te gaan bij de rechtbank van *hoofd- of moederstad* Zutphen. (Eerder was Zutphen al aangewezen als de instantie waarnaar men ter *hoofdvaart* kon gaan om er complexe juridische vraagstukken aan voorleggen, maar dit is een uitzonderlijke uitbreiding: Gendt was de enige *dochterstad* van Zutphen waarvoor deze beroepsmogelijkheid gold.) En er moet elk jaar een rentmeester gekozen worden, die verantwoordelijk is voor de inkomsten en de uitgaven.

Karel van Egmond, hertog van Gelre, graaf van Zutphen, heer van Groningen en Ommelanden, etc., gaf Gendt de tweede stadsbrief die vdVP behandelt. Zo heeft hij er misschien uitgezien. (Pontanus, *Hist. Gelr. Lib. X*, pag. 593).

De Heer van Gendt kan zich niet alles permitteren

Karel van Egmond sloot zijn brief weliswaar af met de verzekering *"alle hoer aelde privilegien, ende desen vurz. punten, gelaefft, by onsser Furstelicker Eeren toe haelden, ende doen haelden, ende daer tegen niet te doen, ofte doen doen, offte in eijngewiesen geschieden laeten van onsent wegen, ofte iemand anders, ende all sonder argelist."*, maar al in 1506 beleende hij zijn erfhofmeester Hendrik van Ghent met de stad Gendt en zijn kerspel, waardoor het van een vrije stad een heerlijkheid werd. Vooral in de belangenstrijd tussen de ingezetenen van de eertijds vrije stad en sommige opvolgers van deze heer, zien we dat er wordt teruggevallen op het stadsrecht.

Kennelijk waren de *Gerigts-Luyden ende Kerspel-Luyden, Geërfden ende Inwoonderen* van Gendt zo getergd door het optreden van Willem van Gendt, de kleinzoon van deze Hendrik, dat zij zich – zoals bekend uit een andere bron dan Piecks dissertatie - in 1616 verbonden en schriftelijk vastlegden: *"... dat wy ende onsen Erven ... sullen ... naar alle ons respective vermogen maintenir en ende handhaven soo veel ons eenigsints doenlyk is, alle der Heerlykheids ende Stads van Gendts Privilegien, olde ende loffelyke Gewoonten, Regten ende Coitumen tegens een yder ende alle genige uytgesondert schoon het den Heere selfs waere, die in eenigerley manieren daer tegens soude willen attenteren ofte doen."*

Dit verbond bracht niet minder dan 17 grieven in

tegen de heer van Gendt. In 1618 deed het Gelderse hof daarover uitspraak. Bij twee van die grieven verwees het naar bepalingen in de stadsbrieven. De ene grief was dat een richter (in andere gewesten vaak schout genoemd) bij zijn aanstelling zijn eed om *"onser Stadts rechten van Genth vurgemelt te halden"* niet meer voor de Gendtse magistratuur aflegde, maar voor de heer. De uitspraak was *"dat de tegenwoordige Richter, gelyk ook de volgende doen sullen, den gebeurliken Eed doen sal in handen van Burgemeesteren en Schepene van Gent, in conformite van den Brief van Hertog Wilhem van den Jaare 1382"*. Een belangrijk punt, uiteraard, omdat de plaats van de richter daarmee bepaald werd aan de zijde van de stad en niet aan die van de heer. De andere grief was dat de heer van Gendt zich bemoeide met de stadsfinanciën, terwijl in de stadsbrief van 1493 toch was bepaald dat de stad er een eigen rentmeester op na zou houden, die rekenschap moest afleggen op de kanselarij van de hertog en dus – bij implicatie – niet aan de heer van Gendt.

Omdat het conflict zich voortsleepte, moest het hof zich tien jaar later weer uitspreken over nagenoeg dezelfde punten. En weer zullen de Gendtenaren zich beroepen hebben op hun stedelijke privileges, want het hof stelt dat de helft van de boetes die geïnd worden in Gendtse aangelegenheden, aan de stad dienen toe te vallen, zoals Willem van Gulik in 1382 had bepaald (en de andere helft uiteraard aan de hertog). Bovendien was het niet aan de heer van Gendt om de boetes te vast te stellen: de hoogte daarvan was bepaald in de stadsbrief van 1382. En aan het gestelde in die brief moet men zich ook houden als het gaat om de samenstelling van de – vermoedelijk 12 leden tellende - schepenbank: *"Ende onsse Richter sal den Schepenen tot allen twee jaeren vernijhen, den Goensdach na Derthiendagh. Soe sal onssen Richter twee Schepenen kiezen, ende die Schepenen sullen voirt kiezen, dat sy oeren vollen stoel hebben."* In dit coöptatiesysteem heeft de heer van Gendt dus geen zeggenschap.

In Zutphen kunnen de Gendtenaren in beroep

Ook de bepaling over Zutphen als de plaats waar men in beroep moest gaan tegen een beslissing van de Gendtse schepenbank heeft lang een rol gespeeld. Pieck geeft daarvan drie voorbeelden. In 1665 bevestigde men in Zutphen een uitspraak van de Gendtse schepenbank in een conflict tussen een Gendtenaar en een inwoner van Huissen. In 1697 gaven Gendtse echtelieden onroerend goed tot borg voor het geval zij in Zutphen hun appèlzaak tegen een dorpsgenoot zouden verliezen. Veel later nog, in 1730, leidde een uitspraak van de Gendtse schepenbank in een zaak over achter-

stallig loon ertoe dat betrokkenen in Zutphen in beroep gingen. En dat leidde weer tot curieuze strubbelingen onder de schepenen die het er niet over eens werden wie van hen de stukken naar Zutphen zou brengen. Onbekend is waarom men niet naar Arnhem ging (daar kon men inmiddels ook terecht en het was veel dichterbij) en wat de oorzaak was van de strubbelingen. Vanwege vermeend verschil in plicht of competentie? Of had men zin in een betaald uitstapje? Hoe dan ook, in de jaren dertig van de achttiende eeuw was men nog op de hoogte van de mogelijkheid om in Zutphen voor appel te gaan.

Mocht een vechtersbaas worden opgepakt, al was zijn slachtoffer nog niet dood?

Een opmerkelijk beroep op een andere bepaling uit de stadsbrief van Willem van Gulik is dat van Jan Sweers. Deze drankzuchtige vechtersbaas had in 1741 op de Gendtse dijk Jan Tijssen gestoken met zijn hartsvanger. Die was daardoor zo zwaar gewond dat er zelfs *perijckel van sterven* was. Sweers bestreed voor het Arnhemse hof dat de richter hem gevangen had mogen zetten, want Willem van Gulik had bepaald dat geen poorter van Gendt na een gevecht waarbij gewonden gevallen waren in hechtenis mocht worden genomen zolang de gewonden nog leefden. En de gewonde man leefde nog!

Pieck schrijft van deze casus dat hij hem kende uit een brief die hij had gekregen van In de Betouw. Deze Nijmeegse jurist stelde kortweg dat specifieke privileges weliswaar nog rechtsgeldig waren, maar dat het hier ging om een "*Ordonnantie ... op breuken en andere criminele zaken, door posterieure Wetten geabrogeert*. Sweers was daarom door het hof *in synen genomen eisch en conclusie ongefundeerd verklaard cum expensis*."

Hoe was het in grotere steden gesteld met het stadsrecht?

Maar ook de rechtsgeldigheid van de stadsrecht-privileges van grotere steden werd niet als zonneklaar ervaren. Neem nu Alkmaar. Gysbert Booncamp betoogt in 1741 in het pamflet *Aenmerkingen over Alkmaars stede-recht ter gelegenheid van het voortbrengen van enige bezwaarnisse daer tegen* dat Alkmaar zonder toestemming van de soeverein, op grond van zijn stadsrecht, nog steeds zijn muren en poorten in stand mag houden. Hij keerde zich daarmee tegen de bewering van Cornelis van Bijkershoek, de president van de Hoge Raad van Holland c.a., dat de Alkmaarders het indertijd zo bij Philips van Bourgondië verkorven hadden dat die hun dat recht ontnomen had.

Onzekerheid over het stadsrecht van Utrecht

blijkt uit de omvangrijke publicatie *Het groot stadsrecht van Utrecht of deductie omtrent der-zelver rechten, privilegien en jurisdictie ...* (1764), waarin de advocaten Oosterdijk en Wantenaar ten behoeve van de Utrechtse vroedschap beredeneren dat het gedrag van burger Egeling terecht als crimineel beschouwd mag worden. De wijnkoper was namelijk tegen een veroordeling door de Utrechtse schepenenbank in beroep gegaan bij de provinciale staten, terwijl "*... de Judicatuur in deeze zaaken bij de Stad als een nooit afgestaan deel van deszelfs absolute magt resideert ...*". De raad van de stad had om dit betoog gevraagd omdat "*... zo door de oudheid der tijden en verandering der Regeringsform, als vrijwillige afstand van eenige derzelver, de nog overgebleven Stads Regten, zig niet even klaar voor ieders oog ontdekken ...*".

Het laatste citaat noemt een aantal factoren die de status van de stadsrechten zullen hebben aangetaast, kortweg de historische oorsprong en lange geschiedenis van dat recht onder een veranderend staatsbestel en zich wijzigende politieke verhoudingen. Was het daardoor voor overheid en de inwoners van steden als Alkmaar en Utrecht al onduidelijk wat er nog van dat stadsrecht over was, hoeveel te meer zal dat gegolden hebben voor de kleinere plaatsen, waar de relevante documenten in mindere mate beschikbaar zullen zijn geweest en de benodigde juridische en historische kennis nauwelijks voorhanden.

Pieck had vermoedelijk meer te vertellen

Dat die drankzuchtige ruziezoeker Sweers het artikel kende dat hem zijns inziens uit het gevang

VERKOOPING.

J. A. VAN MANEN, Notaris te Nijmegen, is voornemens namens de Erfgenamen van wijlen den Wel Ed. Geb. Geatr. Henr. Mr. **C. VAN DER VOORDT PIECK**, op hoogen te laten laten zetten, in het Locaal der Notarissen te Nijmegen, op Maandag den 29. Mei 1837, des avonds ten 8 ure:

1°. Een hecht, sterk en weldoortimmerd HUIS en ERF, gelegen te Nijmegen aan de Houtstraat, gekwoteerd B, No. 246, tegen over de Scheidemakersgas, van achter uitkomende aan de Rozemarijnstraat of zoogenaamde Oude Varkeusmarkt, voorzien van 14 KAMERS, in elf van welke Stookplaatsen, meestal Behangen en Geplafondeerd, twee kapitale ZOLDERS, twee ruime KELDERS, groote REGENBAK, ruime OPEN PLAATS en verdere GEMAKKEN.

Dit paroeel kan, met geringe kosten, zeer voegzaam worden afgescheiden, en daarvan worden gemaakt twee felseu-lijke Huizen, elk voorzien van een Keider en afzonderlijke Uitgang.

En 2°. Een STAL voor 5 PAARDEN, met KOETSHUIS, waarin een REGENBAK, twee ruime ZOLDERS en VLIERING, gemet- seld MESTBAK; voorts annex TUIN, waarin een TUIN- HUISJE, gelegen te Nijmegen aan de Rozemarijnstraat of zoogenaamde Oude Varkeusmarkt, tegen over het eerste paroeel.

Beide gemelde parcellen IN MASSA.

De advertentie waarmee Coenraads huus na zijn dood in de Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant 20 mei 1837 te koop werd aangeboden.

had moeten houden is niet zo verwonderlijk als men weet dat hij als jager werkte voor Henri des Vilattes, van 1729 tot 1749 *nomine uxoris* [uit

naam van zijn vrouw] heer van Gendt. Die heer, waarmee hij goede maatjes schijnt te zijn geweest, had een hevig conflict met de richter en de secretaris van Gendt, waarin ook het stadsrecht een rol speelde, met name het alleenrecht van de richter om de schepenbank bijeen te roepen. Des Vilattes zal daardoor parate kennis hebben gehad van de stadsrechtprivileges en kan vriend Sweers op deze bepaling hebben gewezen.

Het is opmerkelijk dat Van der Voordt Pieck dit conflict tussen de heer van Gendt en de twee stedelijke functionarissen niet heeft aangevoerd om de actualiteit van het stadsrecht te demonstreren. Zijn grootvader Coenraad Pieck was er bij betrokken geweest. De Gelderse Landdag had hem, burgemeester van Nijmegen, in 1734 de opdracht had gegeven als vertegenwoordiger van de Gelderse steden met een vertegenwoordiger van de ridderschap te bemiddelen in dit conflict. Het tweetal heeft de opdracht het volgende jaar echter als mislukt terug moeten geven. Was dit conflict in de dissertatie terecht gekomen, dan hadden we wellicht geweten hoe het Hof van Gelre, waarnaar het verwezen werd, er uiteindelijk over had beslist. Maar het is wel begrijpelijk dat hij het verzwegen.

Des Vilattes niet helemaal in het gelijk was gesteld. Maar het feit dat Gendtse burgerij en vooral zijn functionarissen enkele decennia eerder – en misschien nog steeds – op gespannen voet stonden, kan verklaren waarom de bevriende notaris Vermasen en de jurist In de Betouw hem in de jaren tachtig afschriften van de Gendtse stadsbrieven konden bezorgen en de laatste hem nog kon helpen aan een juridisch betoog over de verhouding tussen oud stadsrecht en recenter landrecht in 'de zaak Sweers'.

Besluit

Wellicht is het met het stadsrecht van veel steden en stadjes gegaan zoals het gegaan lijkt te zijn met dat van Gendt: het zakte langzaam weg in de vergetelheid, maar bleef voldoende in herinnering om bruikbaar te zijn voor burgers en stedelijke overheid. En tot werkverschaffing aan juristen.

Wim H.J. van Bon

De Scheidemakersgas in 1931. In het midden links de Beynumsgas. In de verte, aan de Houtstraat, het huis waar Coenraad vdVP een eeuw eerder woonde. (GN5837)

De familie Des Vilattes had zich immers inmiddels metterwoon in Nijmegen gevestigd en behoorde tot dezelfde bovenlaag als de familie Pieck. Coenraad zal een paar jaar na zijn promotie in de Waals-Gereformeerde kerk – de kerk van de notabelen – zelfs een plaats hebben in dezelfde rij als de heer van Gendt. De promovendus zal het wijs hebben gevonden de herinnering aan dit conflict niet op te rakelen, wat erop zou wijzen dat

Literatuur:

W.H.J. van Bon, *De Gendtse verordeningen. De achttiende-eeuwse dissertatie van de Nijmegenaar Coenraad van der Voordt Pieck over het Gendtse stadsrecht, vertaald en van kanttekeningen en uitweidingen voorzien*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2016.

J.C.M. Cox . *Repertorium van de stadsrechten in Nederland*. Den Haag: VNG uitgeverij, 2005.

J.Ph. de Montée ver Loren & J.E. Spruit . *Hoofddlijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse Omwenteling*. Deventer: Kluwer, 2000.

Brood op de plank deel 2

Het binnenhalen van de oogst.

Thee Meurs, de laatste molenaar van de Gentsche Molen

De vorige keer is al verteld dat de Gendtse bakkers vanouds het meel afnamen van De Gentsche Molen op de Kapel. Toen molenaar Harry Peters in 1905 vertrok, volgde Grad Meurs hem op. Grad was getrouwd met Anna Milder uit de Dijkstraat en was eerst koopman van beroep. Om de molen weer goed te laten malen, moest hij worden opgeknapt en van nieuwe wicken worden voorzien.

VOOR PRIMA KWALITEIT

BAKROGGEMEEL
en TARWEBLOEM

en ook voor alle soorten Veevoeder

IS HET BESTE ADRES

G. H. Meurs - Gendt

Na Grad werd circa 1934 zoon Thee Meurs de nieuwe molenaar. Er werd een pakhuis met maal-inrichting gebouwd aan het Vlietgraspad tussen de Kapelstraat en de Oost-Leigraaf. Door de aanvoer van buitenlands meel en misschien ook wel de concurrentie tussen Meurs, de Boerenbonden Gendt-Doornenburg en korenmolen De Hoop van Doornenburg ging het eind jaren dertig niet goed met de maalderijen. In 1942 overleed Thee Meurs al op 29-jarige leeftijd.

In de oorlog kreeg de molen de naam 'De Peperbus', omdat er geen wicken meer aanzaten en in september 1944 werd de molen en het pakhuis door de Duitsers opgeblazen, wat het definitieve einde van De Gendtsche Molen betekende.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam de wederopbouw op gang. Er werden overal in het land kerken en woningen gebouwd. Er kwamen noodwoningen om de mensen die tijdelijk in boerenschuurtjes woonden weer een redelijk onderkomen te bieden en hoop te geven. De voedselvoorziening was natuurlijk heel belangrijk. Met voortvarendheid werd de landbouw ter hand genomen. Akkers werden geploegd en geëgd om koren te zaaien en te oogsten.

Leo Verhoeven

Er is de vorige keer een aantal bakkers aan ene kant van de Dorpstraat aan bod gekomen. Aan de overkant zat bakker Leo Verhoeven, naast de Mariaschool, de meisjesschool. Leo kwam van Zevenaar en trouwde in 1932 met Dora Meijer.

Ze begonnen een broodbakkerij en een kleine levensmiddelenwinkel. Leo's broer Jo hielp hem de eerste jaren en Jo bakte later bij Leensen van de

Leo en Dora in hun bakkerszaak.

Coöperatie. Na de Tweede Wereldoorlog was Jo Verhoeven vaste bakker bij Willem Roelofs in Hulhuizen. Leo bracht ook het brood bij de klanten. Het paar kreeg elf kinderen en ook oma Meijer-Mientjes was in het gezin opgenomen. Ze woonden in de Dorpstraat en bakten brood tot 1974. Toen verhuisden ze naar het Julianaplein.

Bij Verhoeven kon je ijsjes kopen en voor een cent een vel eetpapier/snoeppapier; daar werd gretig gebruik van gemaakt. Leo is in 1986 op een en tachtigjarige leeftijd overleden en zijn vrouw Dora werd vijfennegentig.

Coöperatie-DEL - Draagt Elkanders Lasten

Op de hoek Langstraat-Dorpstraat was de Coöperatie gevestigd, waar nu fietsenhandel Leenders is. Voor de Tweede Wereldoorlog had de familie Leensen daar een winkel met broodbakkerij. Jan

Leensen kwam van Ubbergen en was getrouwd met Anna Bosman.

Jo Verhoeven bakte bij hem brood en Thee Hooijman uit de Kommerdijk bracht het brood rond.

Thee is in het begin van de Tweede Wereldoorlog bij de Grebbergen gesneuveld.

Thee Hooijman op de transportfiets.

De Coöperatie kreeg na de Tweede Wereldoorlog andere beheerders namelijk Wim Keijzers en zijn vrouw Anna Megens. Het gezin telde zeven kinderen. De familie Keijzers wilde eerst nog een nieuw bedrijf starten op de plaats waar Jan van Driel en Gerda Nienhaus hun winkel begonnen (waar nu de apotheek is). De familie Keijzers ver-

huisde naar Nijmegen en Wim ging uiteindelijk toch maar bij een baas werken in Nijmegen.

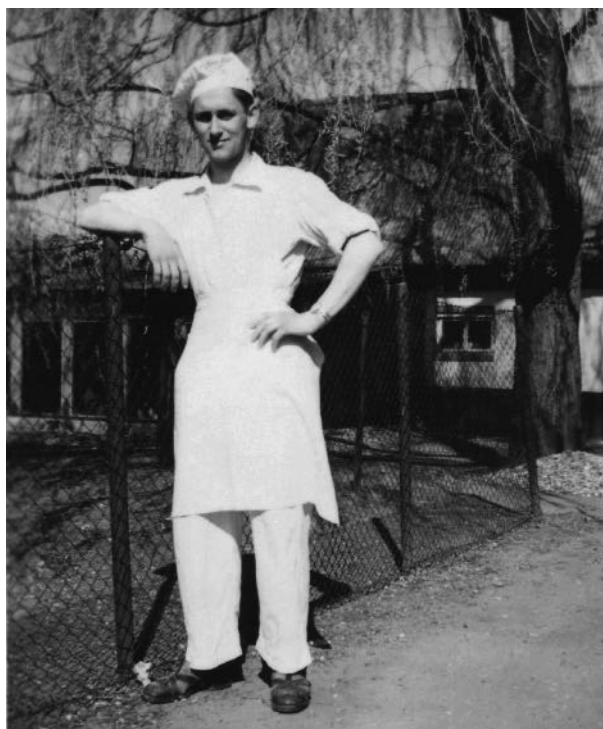
Jan Aarntzen

Jan Aarntzen en zijn echtgenote Nellie de Beijer namen op het 't Hof in Hulhuizen het café en de bakkerij over van Dorus Eijckmans. Zoon Nol werd broodventer, maar kocht later na getrouwd te zijn met Anna Witjes het pand van café Rensen, De Boomgaard, aan de Waaldijk. Zijn zoon Jo trouwde met Cato Hoogveld; ze hadden een café

Het pand van Aarntzen dat in 1959 is afgebrand.

Doornenburg. Zijn zoon Jan nam later zijn bakkerij over. Jan was getrouwd met Nellie Aarntzen, dochter van Jan Aarntzen van 't Hof.

Hemmy de Jong bij Aarntzen in Hulhuizen.

en broodbakkerij. Jo bracht het brood bij de klanten. Hemmy de Jong bakte ook regelmatig brood bij Aarntzen.

Op de avond van 17 maart 1959 brak er brand uit in de bakkerij van het pand van de familie Aarntzen. De oppas kon de vier kinderen in veiligheid brengen. De brandweer die al snel ter plekke was, kon tegen deze vuurzee weinig beginnen. Het was een hopeloze taak. Bakkerij, winkel en café brandden geheel uit.

Jo en Cato begonnen in een nieuw pand, maar met alleen nog een Sparwinkel. Riekie van Moerkerk-Bisschop beheerde vele jaren de winkel. Ook deze winkel is er niet meer.

Willem Roelofs

Willem Roelofs had een bakkerij aan de Waaldijk. Hij was getrouwd met Lena Hoogveld uit

Hentje Rikken bij Willem Roelofs in Hulhuizen.

Hentje Rikken was vele jaren bakkersknecht bij Roelofs, maar begon na de Tweede Wereldoorlog met een groentewinkel in de Dorpstraat.

De familie Roelofs.

Toen de Coöp-DEL ophield bleef Jo Verhoeven brood bakken bij Roelofs, Jan Roelofs bracht het brood bij de klanten.

Jan Zweers

Jan Zweers, ook wel Jantje of Bakkertje Zweers genoemd omdat hij niet zo groot was, had aan de Nijmeegsestraat een winkel en bakkerij. Jan was getrouwd met Maria Teering uit Braamt. Het was altijd een buitengewone verschijning wanneer je

Bakker Zweers aan de Nijmeegsestraat.

Jan op de transportfiets zag. Een hele grote broodmand voorop zijn transportfiets waar hij nauwelijks over- heen kon kijken. Zijn kin- deren hebben de zaak niet overge- nomen.

Jan Zweers bij de bakoven.

Thee Driessen

Thee Driessen begon aan de Olyhorststraat een winkel met bakkerij. Hij was getrouwd met Berdina de Haas, afkomstig uit Huissen. Het paar kreeg vier kinderen en alle kinderen, de drie dochters en zoon Johan, hebben brood aan de man/vrouw gebracht. Johan nam later de zaak over van zijn vader. Johan trouwde met Riet Peters uit Angeren en samen hadden ze er ook een kruidenierswinkel bij. Het bedrijf Driessen heeft 62 jaar de klanten bediend met vele soorten brood. Johan Driessen is in 1997 op 61-jarige leeftijd overleden.

Johan Driessen bij de deegtrog

Adrie en Pauline Milder

Het jonge bakkersechtpaar Adrie en Pauline Milder nam het bedrijf van Johan Driessen over. De levensmiddelenafdeling lieten ze achterwege. Daarvoor in de plaats breidden ze de brood- en banketafdeling uit. Adrie had kennis van zaken, want hij heeft vele jaren bij zijn broer in Valburg gewerkt. Achteraf gezien stond hun zaak toch wel redelijk ver van de kom van het dorp. Toen de mogelijkheid zich voordeed, verhuisden ze naar het pand van Geveling midden in het centrum van

Vlnr: Johan, Riet, Adrie en Pauline.

Gendt. Daar worden nog steeds heel veel verschillende soorten brood gebakken.

Doornenburgse bakkers

Er waren ook Doornenburgse bakkers die een groot aantal Gendtse klanten hadden, zoals Fons Janssen en Thee Berentsen. Kol en Haggenburg hadden er ook enkele in Gendt. Hieruit kun je concluderen dat er in Gendt veel brood werd gegeten.

Henk Klaassen

Ouwe reclames

Vör alle bokse ôk mè ka-nt
Mô'j zien ien onderboksela-nd
Dizze reclame kan nie hemme bestaon
Want zô'n winkel was naor de klote gegaon

Mar d'r ware bar veul a-ndere reclames
Vör kjels vrollie blage en dames
Now hè'k d'r 'n kwak van opgeschreve
Oud neijs mar ze zien allemaal gebleve

Gruuntes uut ow eige hof
Slaot kole en piepers mè lof
Mar as ow dâ wèrek git beklemme
Mô'j de gruuntes van Hak gaon hemme

En a'j us wâ'r a-nders wil gaon braoje
Ku'j ète uut blik, ja nie mer raoje
Dâ vette grei doe dâ nie al te duk
Koen Visser zo verukkeluk

Soep mè van die raore drelle
Mellek drek van de koe mè velle
En mette brune koffiekkan van moed
Kum ow 't aroma tegemoet

Ien de Indesit mè'r smerrige grei
Doe d'r mar wâ Omo bi'j
Dan Calgon weges 't cholesterol
A'j zo kun wasse meug 't machien kats vol

A'j schaoi hè'r en 't git ow knelle
Mô'j ekkes Apeldoorn gaon belle
Dâ's 'n foutje bedank, mar nie gewoon
Want wi'j hemme hee gin tillefoon

Mè Kips Lèverwors wie-r 't nog gekker
Want gadverpielekes, dâ was pas lekker
Zekers op 't brood van hieronder
A'j d'r aon begon kô'j nie mer zonder

Weges dâ raore King Corn brood
Wie-r d'r hee wâ'r aongekloot
't Dörp lie-p lèèg ze ware kats ien de bone
En gienge allemaal bi'j Japie wone

Wi'j neme altied Bona mee
Duk gaon wi'j lopes of mette arrenslee
Wi'j laote ons nie neppe en kie-ke bar goed uut
't Mô'r ies en ieskoud zien, zonder kluut

Smeiere en ète uut de pot
Gi'j vuulde ow as 'n jonge god
Pindakàès, wie is er niet groot mè geworde!
Bôtramme zat, altied volle borde

Asjemenou rie-p Loeki de leeuw
Jaja kiek uut gin cent teveel

Waor hè'j de knip, of hè'j d'r gin
Betaole doe'k mè pin, pin, pin.

Veul crispy chips ète, gi'j stomme oks
Dan lup o drek nog de dipsaus ien de boks
Mar ja, Koning, keizer, admiraal,
Popla kennen ze allemaal.

Of Sandwich Spread, dâ's lekker fris
Een break mè'r 'n Kit Kat ôk nie mis
En ondanks de Popla nog 'n ideetje
Witte reus wast een berg, kost een beetje

D'n ene nim Struik, d'n a-ndere Frico
Ze smelte de kaze, dâ gee 'r ôk mar zo
Kan'k ekkes vange hè'k duk gedoch
Mar gelukkig hewwe de foto's nog

Laowe mar stoppe d'r stid zat op pepier
Goeie reclame is 'n hee gemier
Nog inne keer vör Theetje Arntz van de SRV
Van je hiep hiep hiep hoeree.

Stom hè!

*Lastig om originele reclames in dialect te zetten.
Daardoor een mix van dialect en Standaard Nederlands*

Tekst: Herman Buurman
Tekening: Wilma Schouten-Kregting

Boekbespreking

Theo Huting, *Het onstuimige leven van Jacques Metzger (1887-1942)*, 192 bladzijden

In het onderwijsnummer van *Ganita mare* uit 2010 (nr. 2) heb ik een artikel geschreven over de zgn. 'Onderwijsquestie in Gent'. In juli 1911 weigeren 37 ouders hun kinderen naar de vijfde klas van de openbare lagere school te sturen. De ouders vinden dat het onderwijs van leerkracht Jacques Metzger een gevaar is voor de godsdienstige en zedelijke opvoeding van hun kinderen. Ze beroepen zich op een artikel uit de Leerplichtwet van 1900 waarbij ouders op grond van gemoedsbezwaren vrijstelling van de wet kunnen krijgen. Hierbij moet je bijvoorbeeld denken aan een onderwijzer die uitleg geeft van het scheppingsverhaal of opvattingen verkondigt over seksualiteit die strijdig zijn met het geloof. Nadat de ouders hun kinderen wekenlang hebben thuisgehouden, besluit schoolopziener Verheyen de ouders te laten vervolgen voor het ontduiken van de Leerplichtwet. Het proces wordt in november-december 1911 voor de kantonrechtbank in Elst gevoerd. Rechter Van Giffen oordeelt dat de ouders '*schuldig maar niet strafbaar*' zijn. Dat heeft te maken met de rol die kapelaan De Jong, en op de achtergrond pastoor Huijgens, in deze zaak gespeeld hebben.

Een gevolg is dat de stichting van een katholieke Gendtse meisjesschool in een stroomversnelling komt. Daaraan is vanaf het begin van de eeuw naarstig gewerkt. Zo is er in 1904 een fancy-fair met een grote verloting om geld bij elkaar te brengen. Een katholieke school moeten de ouders zelf bekostigen. Pas in 1917 worden openbaar én bijzonder onderwijs door de overheid bekostigd. Op 28 december 1911 start aan de Dorpstraat in gebouw Providentia de Mariaschool. Het kerk/schoolbestuur trekt daarvoor vier onderwijzeressen aan. Omdat alle katholieke meisjes naar de Mariaschool gaan, halveert het aantal leerlingen op de openbare school. Dat kost vier leerkrachten, waaronder Metzger, hun baan.

Nader onderzoek

Ik vroeg me bij het schrijven van het artikel af wat er van Metzger geworden was. Een jongeman van begin twintig die het gewaagd had om in Gendt de autoriteiten te tarten. Het kwam er toen niet van om dat te onderzoeken, maar de vraag bleef. Die is nu beantwoord door Theo Huting, een oud-inwoner van Doornenburg die nu in Lochem woont. Bij het zoeken naar genealogische gegevens op de kranten-site van de Koninklijke Bibliotheek komt hij een artikel over Metzger en de Gendtse schoolkwestie tegen. Dat boeit hem zo, dat hij meer over de jonge onderwijzer wil weten. Hij zoekt in vele archieven – waaronder dat van de familie –, leest literatuur en spreekt met zeven familieleden. Het resultaat van

zijn jarenlange onderzoek is nu verschenen in het boek *Het onstuimige leven van Jacques Metzger*. Jacobus Cornelis Antonius Metzger wordt op 21 november 1887 geboren in Naarden. Zijn vader is een beroepsmilitair, die het leger verlaat om badmeester in het openlucht Rijnbad in Arnhem te worden. Jacques gaat naar de mulo en daarna naar de normaalschool (kweekschool), waar hij in 1909 slaagt voor onderwijzer. Op 15 juni van dat jaar krijgt hij van de gemeenteraad een aanstelling aan de openbare school in Gendt. Hij huurt een zolderkamer bij Lammert en Dina Rensen in Hulhuizen.

In het begin van 1911 gaat Jacques naar pastoor

Het gezin Metzger in Buitenzorg.

Huijgens om hem te vertellen dat hij de Katholieke Kerk verlaat. Wanneer de pogingen van de pastoor stranden om hem van deze stap te weerhouden, ontstaat de situatie die leidt tot de bovengenoemde 'questie'. Metzger wordt verweten zijn leerlingen dingen te vertellen die onwaar zijn: sneeuw is een natuurverschijnsel en wordt niet veroorzaakt door God, het leren van de catechismus is onnodig, kinderen komen niet van de ooievaar '*maar jullie horen later nog wel hoe dat zit*' en hij heeft leerlingen gekieteld en opgetild. Bovendien heeft hij zijn hoed niet afgenomen bij de Hulhuizer processie en op vrijdag vlees gekocht bij de slager. Metzger antwoordt met een open brief aan Huijgens. '*Nee Eerwaarde, u en uw kliek hebben de u zeer welkome lasterpraatjes aangedikt en onder de bevolking verspreid*'. Met zo'n tekst maak je geen vrienden in een dorp waar negentig procent van de inwoners katholiek is.

De rechter in Elst komt tot het milde vonnis voor de ouders, omdat hij vindt dat zij onder druk van de pastoor en de kapelaan gehandeld hebben. En, argumenteert hij, omdat de schoolopziener zolang gewacht heeft met nemen van maatregelen, dachten de ouders dat zij in hun recht stonden.

Theo Huting beschrijft het leven van Jacques Metzger in romanvorm. Dat maakt zijn verhaal een *page-*

turner; je blijft doorlezen, omdat je wil weten hoe het verder gaat. Deze vorm geeft de lezer de mogelijkheid een beeld te vormen van het karakter van de hoofdpersoon. Wel bestaat het gevaar dat je soms niet precies kunt vaststellen of een passage op controleerbare bronnen berust of dat het geschrevene ontsproten is aan de fantasie van de auteur om het geheel meer kleur te geven en Metzger duidelijker neer te zetten. Dit is waarschijnlijk het geval bij de twee monologen – een dialoog kun je het gesprek nauwelijks noemen – wanneer Metzger pastoor Huijgens vertelt over zijn besluit het katholicisme vaarwel te zeggen.

Vrijbuiters

Na het ontslag in Gendt gaat Metzger een avontuurlijke en niet-alledaagse toekomst tegemoet. Ik vertel daar in grote lijnen een en ander van; er moet iets overblijven om zelf te lezen en te ontdekken. Als verslaggever van de *Arnhemse Courant* maakt hij in 1913 kennis met de getrouwde, kwart-Indische zangeres Charlotte 'Pinong' Reep. Zij volgt in Europa een zangopleiding, Pinongs man is in Nederlands-Indië achtergebleven. Metzger bezwangert haar en gaat, ongetrouwd, met haar samenwonen. Omdat de relatie waaruit nog een tweede zoon geboren wordt, hem zijn baan kost, zoekt en vindt hij ander werk: privésecretaris bij de rijke, excentrieke Jan Jacob Luden. Deze heeft in 1902 het jachtslot de Mookerheide laten bouwen. Na het faillissement van Luden in 1920 krijgt Jacques een contract voor vier jaar – het zullen er vijf worden – als onderwijzer in Nederlands-Indië. Met Pinong en de twee zoons vertrekt hij naar de stad Buitenzorg op West-Java. Hij leert daar Pinongs getrouwde zus Noes kennen. Wanneer die bevalt van een dochter verraden de rode haren van de boreling wie de vader is.

Na afloop van zijn contract in 1925 gaat het gezin in Parijs wonen. Jacques is niet dom. In zijn turbulente Gendtsse tijd heeft hij in 1911 de

Noes.

hoofdakte gehaald. Twee jaar later slaagt hij voor de acte LO-Frans. Nu schrijft hij zich in de Franse hoofdstad in aan de Sorbonne voor de studie *Professeur de français à l'étranger*. Dit geeft hem de bevoegdheid om Frans op een Nederlandse middelbare school te geven. Die komt hem goed van pas na zijn terugkeer in Nederland. Hij wordt leraar Frans aan de hbs in Den Haag. In 1935 krijgt hij daar ontslag vanwege het teruglopend aantal leerlingen en de bezuinigingen van de economische crisis die het onder-

wijs treffen. Met Noes, die met haar man teruggekeerd is naar Nederland, begint hij een tweedehands boekwinkeltje. En, toch wel tekenend, zijn vrouw Pinong 'parkeert' hij op een bovenverdieping in Den Haag; hij trekt in bij Noes en haar man. Die *'heeft zich erbij neergelegd dat Jacques feitelijk bij hem in huis woont en bovendien het bed deelt met zijn vrouw'*. In 1938 keert Pinong terug naar Nederlands-Indië; haar twee zoons hebben de KMA gevolgd en dienen als officier in het KNIL Jacques zal Pinong niet meer terugzien.

Verzetssrijder

De laatste episode uit Jacques Metzgers bestaan is voor mij kenmerkend voor zijn leven. Non-conformistisch met een zekere ijdelheid en roekeloosheid gecombineerd met een dosis egocentrisme.

Jacques is via zijn boekwinkeltje in contact gekomen met Jan Mekel, hoogleraar in Delft en leider van een verzetsgroep. Door verraad van binnenuit komt de *Sicherheidsdienst* achter het bestaan van de groep. De Duitsers arresteren hem op 11 juli 1941 in zijn winkel. Hij wordt ondergebracht in de gevangenis in Scheveningen, die bekend is geworden onder de geuzennaam Oranjehotel. Op 12 maart 1942 wordt een grote groep gevangenen overgebracht naar Amersfoort. Daar vindt in hotel De Witte het zogenoemde *Proces der 72* plaats: verzetsstrijders van de Ordedienst, de Groep Schoemaker en de Groep Mekel horen op 16 april het doodvonnis over zich uitspreken. De veroordeelden gaan op transport naar *Oranienburg*. Daar worden ze in de vroege ochtend van 3 mei 1942 in het concentratiekamp *Sachsenhausen* in zes groepen van twaalf gefusilleerd. De 55-jarige Jacques Metzger, eens opstandig onderwijzer aan de openbare lagere school van Gendt, is een van hen. Een paar uur voor zijn executie mag Jacques een afscheidsbrief schrijven. Hij richt die niet aan zijn vrouw Pinong, maar aan zijn concubine Noes.

Huting geeft – terecht – geen moreel oordeel over de wijze waarop Jacques Metzger zijn leven ingericht heeft. Dat is niet de taak van een schrijver. Iedereen die het boek leest moet, als hij daar behoefte aan heeft, zelf maar oordelen.

Het onstuimige leven van Jacques Metzger is uitgegeven door *Brave New Books*, een drukkerij voor *printing on demand*. Een auteur kan zelf zijn boek uitgeven. Het boek kost, dat € 20,00 kost, kan via de boekhandel of een website (De Slegte of bol.com) besteld worden.

Geert Visser

Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:

Dhr. G.H.J.M. van Deelen
Mevr. A.C.E. Lentjes-Willemsen
Dhr. Th. van Driel
Dhr. W. v. Bolderen
Dhr. Th. Aldering
Fam. Th. Janssen
Dhr. R. v. Alst
Dhr. J. van Beveren
Dhr. L. Bouwens

Wij hebben nu op dit moment 891 leden

Aanwinsten

Ontvangen van:

Ben Sweeren, encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog voor Museum Niemandsland
Fam. Aarntzen, aantal foto's
Fam. Messink, aantal diploma's
Louise Wijdeveld-Terwindt, bidprentjes en krant Végé
Carla Klaassen, bidprentjes
Han Verheijen, bidprentjes
Mevr. Kersten-van Gellekom, aantal devotieprentjes
Riet Driessen, bidprentjes en Parochiebundel Nederlandse Kerkprovincie
Nel Hendriks en Henriëtte Berns, vendel St. Caecilia
Omroep Gelderland, dvd Ons Dorp
Riet Berends-Peters, prenten ter herinnering doopbeloften en herinnering huwelijksinzegening
Anoniem, boek Groote Rivieren

Dvd's te bestellen en te koop

Wij kregen van een aantal mensen direct na de uitzending van Ons Dorp, de oude film over Gendt door Omroep Gelderland, te horen dat ze die film graag zelf wilden hebben. Deze is bij ons te koop voor € 10,-. U kunt deze bestellen via info@historischekringgente.nl en dan krijgt u te horen wanneer die opgehaald kan worden. U kunt deze ook plus portokosten thuisgestuurd krijgen.

Ook de films die wij op de laatste filmavond getoond hebben: Ien Gendt deel 1 en Ien Gendt deel 2 zijn elk voor € 10,- te koop. Ook deze zijn bij ons te bestellen en eventueel plus portokosten thuis te ontvangen.

Vooraf dient het betreffende bedrag gestort te worden op onze bankrekening **NL93 RABO 01164 26 705**.

Overleden

Wegens **overlijden** hebben wij afscheid moeten nemen van ons (familie)lid:

Henk (Hendrik Gerrit) Stapel
Geboren 25 mei 1949
Overleden 18 januari 2018

Theo (Theodorus Johannes Gerardus) Berns,
Echtgenoot van Marian de Winkel
Geboren 9 augustus 1943
Overleden 25 januari 2018

Onze vrijwilliger
Wim (Wilhelmus Johannes) Kregting,
Echtgenoot van Rika Hendriks
Geboren op 29 december 1923
Overleden op 17 februari 2018

Marietje van de Sant-Joosten,
Echtgenote van Nol van de Sant
Geboren op 4 juli 1945
Overleden op 4 maart 2018

Wim Joosten,
Echtgenoot van Annie Frits
Geboren op 22 februari 1938
Overleden op 5 maart 2018

Henk (Hendricus Theodorus Arnoldus) Basten,
Echtgenoot van Guus Nicolasen
Geboren 8 februari 1926
Overleden op 6 maart 2018

Chris (Christianus Johannes) Schouten,
Echtgenoot van Toos Rijcken
Geboren op 3 juni 1936
Overleden op 6 maart 2018

Gé (Gerhard Willem) Teunissen,
Echtgenoot van Truus Scholten
Geboren op 14 december 1928
Overleden op 9 maart 2018

Wij hopen dat de naasten en vrienden veel troost en steun krijgen van hun omgeving.

Colofon:

e-mail: info@historischekringgente.nl
website: www.historischekringgente.nl
www.facebook.com/historischekringGente

Webmaster: Aad Hendriks

Redactie Ganita mare:
Yvonne de Boer-Ravestein (eindredactie)
Mia Gerrits-Bouwman
Henk Klaassen
Geert Visser

Onze redactie is te bereiken via bovenstaand e-mail adres, maar ook op de in de kolom hiernaast genoemde adressen en telefoonnummers.

Huisvesting: in Villa Ganita
Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:
Hist.Kring Gente te Gendt
bank NL93 RABO 01164 26 705

Drukwerk Ganita mare:

Nieuweweg 172, 6603 BT Wijchen

ISSN: 1878-7908

Bestuur Historische Kring Gente

Voorzitter: Willem Rasing,
Bernhardstraat 22, 6691 ZM GENDT,
tel. 0481 424546

Secretaris: Yvonne de Boer-Ravestein,
Waterwolf 31, 6681 TH BEMMEL,
tel. 0481 422400

Penningmeester: Geert Witjes,
De Haspel 9, 6691 PP GENDT,
tel. 0481 422851

Foto- en knipselarchief: Riet Berends-Peters,
Baron van Gendtlaan 7, 6691 ZH GENDT,
tel. 0481 422471

**Tweede Wereldoorlog en Politionele Acties
Nederlands-Indië:** Robert Braam,
E-mail: Rmabraam@gmail.com

Genealogie en ledenadministratie:
Mia Gerrits-Bouwman,
Steenakker 11, 6691 DM GENDT,
tel. 0481 423543

Geografie (en archeologie): Gerard Janssen,
Nijverheidsweg 15, 6691 EZ GENDT,
tel. 0481 431324

Presentaties: Henk Klaassen,
v.d.Duyn van Maasdamstr. 8, 6691 CT GENDT,
tel. 0481 424253

Jaarprogramma: Ria Schouten-de Haan,
't Hof 10, 6691 HK GENDT,
tel. 0481 422781

Ons lidmaatschap loopt van januari t/m december. Het lidmaatschap van de kring kost al jarenlang € 15,- en samen met het themaboek Terugblik € 22,-. Met een cadeauabonnement maakt u iemand voor € 15,- voor een heel jaar lid. Het abonnement stopt vanzelf weer op 1 januari.

Ook dit jaar krijgt een nieuw lid trouwens ons boek *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienepol* gratis als welkomstgeschenk.

Rabo Clubkas Campagne

Op dit moment (ons blad moet tijdig naar de drukker) weten we nog niet wat de uitkomst van de Rabo Clubkas Campagne is. Als we in de prijzen zijn gevallen, dan is onze eerste doel het onveranderd laten van uw lidmaatschapsbijdrage. Mocht er nog wat over zijn: een nieuwe beamer en verdere digitalisering van foto's etc. staan ook op het programma. In de volgende Ganita mare hoort u of het gelukt is.

Boek over Joodse onderduikers

Daphne Geismar heeft een boek vorm gegeven met verhalen over haar Joodse familie in de Tweede Wereldoorlog. Haar oom Nathan en diens vader, de arts Isaac Cohen en vrouw en kinderen hebben een tijdlang in Gendt ondergedoken gezeten bij politieman Van Dalen en de familie

Buurman in Flieren. Het boek is in het Engels en verschijnt binnenkort. Verdere informatie staat op de website invisibleyears.com, zoals foto's en hoeveel het gaat kosten.

maandagavond vanaf 20.00 uur en op de woensdagmorgen vanaf 09.30 uur.

Welkom op de

Al is het alleen maar voor de koffie

Bjent zei:
Wi'j make alles op want 't leste hemp hè toch gin tesse!